

موضوع: دتعلیم حق ته (داسلامي شریعت او وضعي قوانینو) له انده لنډه کتنه

راتولونه: صاحب الله ((رحيمي))

اړیکې شمېره: (+93786060179)

برېښنالیک: sahibullahrahimi@gmail.com

کال: ۱۴۰۱ هـ، لمريز

بسم الله الرحمن الرحيم

بخښنه او کورودانې

دا چې بغير دالله تعالیٰ څخه هېڅ انسان پوره او مکمل نه دی او ترڅنګ یې علم درياب دی او نه خلاصیدونکې دی نو په همدې خاطر دهرکار شروع سخته وي ، دا چې دا زما لومړنۍ لیکنه او راتولونه ده نو حتمن به نیمګړتیاوې او اشتباهات په دي لیکنه کې موجودې وي ، نو ستاسو ټولو لوستونکو څخه مې هیله ده چې ترڅو نیکی مشورې راکړئ او ماته خپلې نیمګړتیاوې راپه ګوته کړئ ترڅو ستاسې تشویق ما ته لا انرژي راکړي ترڅو په راتلونکي کې دپته ورته نورې ګټورې لیکنې او راتولنې وکړم .

Ketabton.com پښت

صاحب الله (رحيمي)

لړليک (فهرست)

سرليک :	مخ.....
سريزه.....	1
د موضوع اهميت.....	2
د موضوع هدف.....	2
د موضوع پوښتنې.....	2
د موضوع فرضيه.....	2
د څېړنې تگلاره.....	2

لومړې فصل

د تعليم حق د اسلامي شريعت او وضعي قوانينو له نظره

لومړئ برخه : عمومي معلومات.....	3
لومړې مبحث: د تعليم او تربيه معنى او مفهوم.....	3
لومړې مطلب : تربيه (روزنه)	3
دويم مطلب: تعليم (ښوونه)	4
دريم مطلب: د تربيه اصول	5
څلورم مطلب: د تربيه ارواپوهنې له نظره زده کړه.....	6
پنځم مطلب : د اسلامي علماوو له نظره د علم ډولونه.....	11
دوهمه برخه : په اسلامي شريعت کې د تعليم حق	
لومړې مبحث: په قرآن کریم کې د تعليم حق.....	16
لومړې مطلب : قرآن کریم کې د تعليم حق.....	16
دويم مطلب: دا حديثو له نظره د تعليم حق.....	18
درېيمه برخه : په وضعي قوانينو کې د تعليم او تحصيل حق ته لنډه کتنه	
لومړې مبحث: د افغانستان د (۱۳۰۶ ل) اساسي نظامنامه کې د تعليم او تحصيل حق.....	29

- دويم مبحث: دافغانستان (۱۳۴۳ هـ ش) کال اساسي قانون کې دتعليم او تحصيل حق..... 31
- درېم مبحث: دافغانستان د (۱۳۵۵ هـ ش) کال اساسي قانون کې دتعليم او تحصيل حق..... 32
- خلورم مبحث: دافغانستان د (۱۳۸۲ هـ ش) کال د اساسي قانون کې دتعليم حق..... 33
- اووم مبحث: د بنحو د حقوقو غير اسلامي قانون کې دتعليم او تحصيل حق..... 37
- شپږم مبحث: دبشر حقوقو نړيواله اعلاميه کې دتعليم او تحصيل حق..... 39
- اووم مبحث: داقتصادي ، ټولنيزو او کلتوري حقوقو دنړيوال ميثاق کې دتعليم او تحصيل حق..... 39
- اتم مبحث: دبشر د حقوقو اسلامي اعلاميه کې دتعليم او تحصيل حق..... 40
- نتيجه گيري..... 41
- اخځليکونه..... 44

سریزه

انسانان د ژوند له پیل څخه پدې هڅه او هاند کې دي چې وکولای شي د ژوند چارې په خپله ترسره کړي او له دې وروها خوا د نورو سره هم همکاري وکړي. په لومړنیو وختونو کې انسانانو خپلې ټولې چارې په یوازې ځان سرته رسولې او د نورو سره د همکاري یا د نورو څخه د مرستې غوښتنې روحیه پکې نه وه موجوده پدې وخت کې انسانو انفرادي ژوند درلود او لا ټولنیز شوي نه و، خو د وخت په تېرېدو سره یې په یوازې ډول د ژوند د ټولو چارو له ترسره کولو څخه ځان عاجز ولیده او مجبور شول ترڅو د نورو په مرسته او په ګډه سره ژوند پرمخ یوسي. همدا وه چې انسانان ټولنیز شول او ټولنیز ژوند ته یې مخه کړه.

په ټولنیز ژوند کې مجبور شول چې ځان په یوه برخه کې د ټولنې د خدمتګار په توګه را څرګند کړي ترڅو وکولای شي د خپل ځان په څیر د نورو انسانانو لپاره یې د متقابل عمل ظرفیت پیدا کړي وي. خو ددې سره سره ځینې داسې انسانان هم شته چې د خپل ژوند په اوږدو کې تر ډېره نورو ته اړ وي او نشي کولای خپلې چارې پخپله پرمخ یوسي، دا ډول خلک تل د نورو مرستې او همکاري ته اړمن وي او د ټولنې د نورو افرادو وجیبه ده چې د دې ډول خلکو سره چې یې تعلیمه ورته ویل کېږي مرسته وکړي.

ددې ترڅنګ دوی بیا هم دهمدې بی تعلیمې څخه علاوه بیا په ځینو برخو کې مسلکې کسبونه یاد کړل چې دا یې ترټولو ښه لاره ده چې دهمدې لارې بیا دوی کولای شي چې د خپلو کورنیو غړو ته د رزق وسیله وګرځي چې دهمدې لارې دوی هم وغوښتل، په خپلو بچیانو باندې تعلیم وکړي ترڅو هغوی ددې کړاوونو سره مخ نشي او دوطن دښیرازې او سوکالی-لپاره د خدمت مصدر وګرځي. دا چې تعلیم یا ښوونه او روزنه یو حق دی چې الله تعالی په اړه په قران کې هم په پراخ ډول سره یادونه کړې ده او همدارنګه په وضعي قوانینو کې یې هم په صراحت سره ذکر شوي دي نو باید هیڅ یو نظام د یو هېواد وګرځي د تعلیم څخه منع نه کړي باید داسلامي نظام په چوکاټ کې او داسلامي نظام داصولو سره سم د نارینه او ښځینه وولپاره د تعلیم زمینه برابره کړي چې اودیوهېواد مشر یا خلیفه دا مسئولیت لري چې د خپل هېواد د وګړو د ازاديو او حقوقو ساتلو لپاره زمینه برابره کړي.

د موضوع اهمیت

دا چې دتعلیم یا دښوونې او روزنې حق د یو هېواد د خلکو له ژوند سره نه شلېدونکې اړیکه لري نو باید د دوي په خوښه داسلامي اصولو سره برابر د دوی لپاره دښوونې او روزنې حق ورکړل شي. د دې لیکنې اهمیت پدې کې ده چې لوستي به په هېواد کې ډیر شي او هغه حق چې د یو هېواد د پرمختګ او د نورو سره دسیالۍ یو د لومړنیو ګامونو څخه شمېرل کېږي ترلاسه کړي او په واک کې خلک به د ښوونې او روزنې د حق دورکړې په برخه کې لا هڅاند شي.

د موضوع هدف

د دې موضوع اساسي هدف داده چې و پوهېږو دیوې ټولنې افراد دتعلیم یا دښوونې او روزنې په برخه کې کوم حقوق لري او څنګه ورڅخه ګټه اخستلای شي.

د موضوع پوښتنې

تعلیم څه مانا او ډولونه یې کوم دي؟

د تعلیم یا دښوونې او روزنې حقوق څه مانا؟

په اسلامي شریعت او وضعي قوانینو کې د تعلیم حق څخه ګټه اخیستننه څه ډول ده؟

د موضوع فرضیه

زما په آند چې د تعلیم یا دښوونې او روزنې په برخه کې ډیرې دولتونو یوازې د کاغذ پرمخ اسناد برابر کړي خو څرنګه چې لازم دي او په اسلام او نورو وضعي قوانینو کې ویل شوی دي هغسې زمینه یې نه ده برابره کړې او نه یې هغسې قدم اوچت کړی دی. د نړۍ په زیاتو هېوادونو په ځانګړي ډول د درېیمې نړۍ هېوادونه چې افغانستان هم یو له هغو هېوادونو څخه دی د تعلیم اړوند چارې ترډیره دداسې اشخاصو او زورواکو او لاسپوڅو ترسیوري لاندې راغلي دي چې دتعلیم حق او یا هم دښوونې او روزنې سویه یې دنورو په لمسون بیخي ټیټې درجې ته رانښکته کړې ده. چې دتعلیم حق داسلامي اصولو په اساس ورکول به د نظام په استحکام کې ډېر اغیز ولري.

د څیړنې تګلاره

زما دا څېړنه کتابتوني ده چې د ډېرو معتبرو منابعو څخه پکې ګټه اخیستل شوې ده. د دې څیړنې منابع قران کریم، قوانین او نړیوال تړونونه او همدارنګه معتبر کتابونو څخه ګټه اخیستل شوې ده.

لومړې فصل

د تعلیم حق د اسلامي شریعت او وضعي قوانینو له نظره

دا چې د تعلیم په اړه په خورا وضاحت سره لومړې په قرآن کریم کې او په احادیثو کې په بار بار، سره یادونه شوې ده او ددې ترڅنګ بیا ځینو نړیوالو قوانینو او زموږ په ځینو ملي قوانینو کې هم ورڅخه یادونه شوې ده چې په لاندې ډول به یې په بیلابیلو برخو سره تریخت لاندې ونیسو.

لومړئ برخه : عمومي معلومات

لومړې مبحث: د تعلیم او تربیې معنی او مفهوم

ددغو اصطلاحاتو کارول په یوې ځانګړې معنا دلالت کوي، دواړه سره لازم او ملزوم دي، په معنا او مفهوم کې یو بل غني کوي، که چېرته یو له دغو دوو اصطلاحگانو څخه نه وي دغه بله اصطلاح د معنا، مفهوم او درک له لحاظه کمزورې ده، نو باید په پوهنه او پالنه کې له دواړو اصطلاحاتو څخه برابره ګټه واخیستلای شي او هر یوه ته ځانګړې پاملرنه وشي، تعلیم زیاتره د فکر د تغیر، د لید د بدلون، د نوښتونو د رامنځته کولو، د پنځونو، نوو پیدا کونو استدلال، د ژبې په فصاحت، د ژبې په بلاغت، ښه لوستل، ښه لیکل، ښه غورځول، په ځیرتیا سره فکر کول دي چې ډېره برخه د انسان معنوي او یا ددني برخې پورې اړه لري، همدارنګه تربیه بیا د انسان فزیکي روزنې، د انسان سلوک، رفتار، عمل، سلیقې، ناستې ولاړې، حرکاتو، خوراک څښاک، فرهنگ، کلچر، اخلاقو او ادابو پورې نېغ په نېغه اړیکې لري.¹

لومړې مطلب : تربیه (روزنه)

په لغت کې د روزلو او پاللو په معنا دی، همدارنګه د بیلابیلو ژبو په ادبیاتو کې تربیه د انسانانو، څارویو او وښو د روزلو په معنا هم راغلې ده، واښه د څارویو په څېر د ګرځېدو، قدم وهل او غږ اېستلو وړتیا او استعداد نلري او دا هم یو الهي نعمت دی، مګر د غورځېدو او لوېدو استعداد او وړتیا بیا لري چې دا غورځېدو او لوېدو خپله وښو لپاره کوم ځانګړی ارزښت نلري، بلکې دا انسان دی چې دې مطلوب ارزښت پسې ګرځي.²

1: اصول تعلیم و تربیه اسلامي، بخش اول، پایگاه جامع استاد شهید مرتضی مطهری.

2: هدف زده کړه او بری، محمد ابراهیم شینواری، دویم مخ، ۱۳۹۵ ل کال.

تربيه د انسان لپاره ژور او پراخ اهميت لري او په انسان کې د فعاليت د رامنځته کولو سبب گرځي، دا تربيه کله هم اشنایي او پوهنيزه جنبه لري چې د انسان د پوهې، پېژندنې او پوهاوی اړوند موضوع کېږي. کله هم حرکتې او کششي جنبه لري چې د انسان د عيني رفتارونو او اعمالو چې د انسان د ظاهري جسم پورې تړاو لري اړوند مسله کېږي او کله هم عاطفي جنبه لري چې د انسان، ذهنيت، اعتقاد، ايمان، علاقې، احساساتو، هیلو او غوښتنو پورې اړه لري. تربيه د انسان د ژوند په بهير کې مهم او بنسټيز رول لري، هر څوک په يو ډول نه يو ډول ورڅخه برخمن دی، نو په همدې اساس دغه مفهوم د فيلسوفانو، پوهانو، روڼ اندو، سوله غوښتونکو شخصیتونو، ليکوالانو او ان تر دې چې د شاعرانو د پام وړ گرځېدلی دی او هرې ډلې ددې کلمې د څنگه والي، څرنگوالي، ارزښت او رول په اړه بحثونه کړي او مقالې يې ليکلي دي او متمرکه گټه يې هم ترې اخیستې ده. د انسان تربيت د هغه د پيداينست له ورځې څخه پيل کېږي، ترڅو ژوند وکړي او د ژوند په خوند او رنگ پوه شي، ژوند تعريف کړي او له دغې لارې خپل مسير وټاکي، انسان چې ترڅو ژوندی وي تربیې ته اړتیا لري، پوښتنه دلته پيدا کېږي چې ایا ژوند يوه محدوده پدیده ده؟ د انسان ژوند بېلابېلې برخې لري د ساري په توگه: جسمي، رواني، ټولنيز، اقتصادي، سياسي او فرهنگي چې دا هره برخه د روزنې په برخه کې ځانگړی ارزښت او ځای لري. په پای کې ویلاى شو چې د تربیت منلی او د ټولو اړخونو له لوري قبول شوی تعريف ډېر سخت دی، ځکه هر فیلسوف، هر مفکر، هر متخصص او هر عالم د خپل لیدلوري پر بنسټ ورته تعريف لري چې مونږ دنوموړې تعريفونو څخه دموضوع داوردوالي په اساس صرف نظر کوو.³

دويم مطلب: تعليم (ښوونه)

په لغت کې د زده کړې، پوهاوی او يا هم يو چاته د څه ورکولو په معنا دی، تعليم اصل کې هغه هڅه ده چې ښوونکی زده کوونکو ته يو سلسله پوهه، ارزښتونه او خاص مهارتونه ور انتقالوي او يا هم په بل عبارت د ښوونکې له لوري زده کوونکو ته د عملي او نظري معلوماتو لېږد ته تعليم او يا هم زده کړه وايي. په ټوله کې د يو انسان په عمل او سلوک کې تغير راوستلو ته ښوونه او روزنه وايي.⁴

3: هماغه ماخذ، هدف زده کړه او بری، محمد ابراهيم شينواری، ۱۱ مخ، ۱۳۹۵ ل کال .

<https://taand.com/main/?p=137458> :4

دریم مطلب: دتربیی اصول

همدارنگه تربیی لپاره یو سلسله منطقی اصول هم شته، که چیرته رعایت شی بڼه اوږدمهاله نتیجه به په لاس راشي مثلاً: که یو څوک سم وروزل او وپالل شی، حقیقت ومني او پدې هم پوه شی چې حقیقت ویل د یوه شخصیت د قوي کېدو، بنکار کېدو، ځلېدو او لوړېدو سبب ګرځي دغه پېژندنه به نوره هم عمیقه او اوږدمهاله شی، د خلکو او ولسونو په منځ کې به ځانګړی شهرت پیدا کړي، ټولنه کې به هر څوک ورته په درنه سترګه ګوري، له ډېرو ستونزو او ننگونو څخه به وژغورل شی، خبرې به یې خاص تأثیرات پیدا کړي، هر څوک به یې له ده نه اوري، زده کوي به یې ترې، مګر دا ټول پړاوونه یو سلسله تعلیمي او تربیوي اصولو ته اړتیا لري چې په لاندې توګه به پرې رڼا واچوو:

۱. په تعلیم او تربیه کې مهم اصل د ضرورت درک کول او پېژندل دي، هر سړی باید د خپل شخصیت او پېژندنې په اړه درک ولري او کوتلې ګامونه پورته کړي د تعلیم او تربیی په اړه بې پروایي د انسان د فکري او فزیکي استعداد د ودې د تباهی سبب ګرځي.

انسان باید دې ته پاملرته وکړي چې تعلیم او تربیه د ژوند قانون او د هغه د پرمختګ د څنګه والي کمال دی تعلیم او تربیه ددې لامل کېږي چې انسان حق له باطل څخه بېل کړي، په حق ټینګار وکړي، حق غني کړي، حق ته تبلیغ وکړي، حق په استدلال، منطق او مستنداتو وګټي، د باطل مخه ونیسي، باطل ته نه ووايي، په اړه یې مدلل وي، احساساتي نشي، قانع کوونکې عقلي او نقلی د لایلو سره د مبارزې میدان ته ووځي، د نقد، تایید او رد جرات ولري او پدې اړه یې نسبت بل هر چاته دریغ بنکاره وي.

۲. همدارنگه که نړۍ له یوه قانون څخه پیروي کوي انسان هم نړۍ سره برابر ځانته په ژوند کې یو سلسله اصول، قوانین، لوائح او مقرره رات لري چې د هماغه پر بنسټ خپل ژوند او نورو ته د بڼه ژوند کولولارې چارې نسي، ددې اصولو او قوانینو پر وړاندې بې پروا پاتې کېدل د انسان د بې لاری سبب کېږي، قوانین، لوائح، مقررات او طرزالعملونه د انسان ژوند د غوره والي، د هر فرد د حقونو د خونديتوب، ازادۍ، حق پېژندنې، حق پالنې، نورو ته د درناوي، حدودو پېژندلو، ګډ مدني ژوند کولو او په ټوله کې د یوه نېکمرغه او خوشحاله ژوند کولو لپاره

جوړېږي. [د اسلام سپېڅلي دين انسان ته ستر امتيازونه ورکړي دي ان تردې چې الله ج انسان ته پر ځمکه خپل خليفه ويلى دى. ژباړه، او هغه زمانه ياد کړه چې ستا پروردگار پرېستو ته وويل: په يقين سره چې زه په ځمکه کې يو ځاى ناستى ټاکم. [البقره: ۳۰]. نو الله ج انسان ته ډېر عزت ورکړى دى او هغه ته يې د ژوند ټولې بڼيگنې او اسانتياوې برابرې کړې دي.

۳. تعليم او تربيه بايد مشخص هدفونه ولري، ترڅو د پوهې، تحليل، تجزيې، محصول، ارزونې او اندازگيرى وړوي.⁵

څلورم مطلب: د تربيتي ارواپوهنې له نظره زده کړه

زده کړه (په انگليسي که ورته (Education) وايي چې زده کړه د تربيتي ارواپوهنې په برخه کې يوه مهمه موضوع ده، چې په ورځني ژوند په ځانگړې توگه د بسوونې او روزنې په برخه کې ډيره مهمه او له ارزښت څخه ډکه ونډه لري. د ارواپوهنې اونورو پوهانو د نظرونو په پام کې نيولو سره هر هغه کړنه چې د انسان څخه صادرېږي دهغې لامل زدکړه گنل کېږي. انسان د زده کړې په مرسته کولى شي په خپل ژوند کې ستر بدلونونه رامېنځ ته کړي. انسانان د زده کړې پرمت توانېدلي دي، چې د بشر د ودې او پرمختگ د لارې خنډونه له خپلې لارې څخه لرې کړي او دا نړۍ په يوه پرمختللي نړۍ بدله کاندې، چې داړيکو او لېږد رالېږد ډېر پرمختللي وسايل يې بڼه بېلگه گنل کېدای شي. ددې له پاره چې پوه شو چې زده کړه څه ده او څه ته ويل کېږي په لنډه توگه څو شيبې دلته ورته تم کېږو.

زده کړه هغه بدلون ته وايي چې په يو ژوندى موجود کې رامېنځ ته کېږي اونېغ په نېغه د ليدلو او اندازه کولو نه دى، خو په کړنه کې له بدلون څخه معلومېږي او کېدای شي چې دهغې اټکل وشي. بدلون په دى مانا دى چې يو کس کوم شي زده کړى نه وي او دهغه دمخکېنى پوهې سره توپير ونه لرى نو زده کړه نه ترسره کېږي. زدگړې ته دبېلابېلو کارپوهانو او د نظر د خاوندانو له خوا بېلابېل تعريفونه او پېژندنې وړاندې شوى دي، چې له دې ډلې څخه يو څو يې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

5: انتشارات علامه محمد تقى جعفرى.

- زده کړه په کړنه کې بدلون دي.
- زده کړه داسې یوشی ده چې دکړنې لامل گرځي چې نېغ په نېغه دليدلو او اندازه کولو نده خو دکړنې دبدلون څخه څرگندېږي.
- زده کړه له یو کس څخه بل کس ته د علمي مفاهیمو لپړدول دي.
- زده کړه داسې یوه پوهه ده چې هغه دانسان په کړنه کې څرگندېږي.
- زده کړه یو کلک بدلون دی چې له تجربې څخه ترلاسه کېږي.
- زده کړه د اطلاعاتو، معلوماتو او مهارتونو ترلاسه کول دي.⁶

او یا هم زده کړه = پوهېدل+ذهن ته سپارل+کار اخیستل (۱) زده کړه یواځې د ښوونځي په چاپېریال پورې تړلې نده بلکې زدکړه تل او په هر ځای کې ترلاسه او رامینځ ته کېدای شي. دبیلگې په توگه: کله چې یو څوک بایسکل اویا هم موټر چلوی، نو ویلې شو چې په پورتنیو حالتونو کې زده کړه رامینځ ته شوی ده. که څه هم ځینې خلک دا راز کړنو ته چه نېغ په نېغه د لوست او ښوونځي سره اړیکه نلري، زده کړه نه وایي، حال دا چې زده کړه ډېر پراخ مفهوم لري او یواځې د ښوونځي په چاپېریال پورې منحصره نده. دیادولو وړ ده برسېره پر دې چې رشد او زده کړه له یو بل څخه اغېزمن دي، زده کړه هم په بېلابېلو لارو چارو سره ترسره کېږي او د انسان د ژوند له نورو اړخونو سره تړاو لري. کله زدکړه عمدی ده مثلاً په یوه موضوع کې مطالعه کول، ځینې وخت زده کړه غیر عمدی ده لکه د ډاکتر له ستنې څخه د ماشوم ډار، ځینې وخت زده کړه د همغه کس له مینې او علاقې څخه اغېزمنه کېږي لکه له شعر سره دیو پېغلې دمینې پیدا کېدل، کله هم زده کړه د تفکر زېږنده ده لکه یو کس چې د یوې ریاضي موضوع له پاره د حل یوه ځانگړې لاره پیدا کوي او کله هم زده کړه له ډېر پخوالي او په ژوره توگه د موضوع له ستونزمنو برخو سره د آشنایي له کبله رامینځ ته کېږي لکه په دې باندې پوهېدل چې د روان پوهنې په برخه کې نظریه ورکول کلونو کلونو علمی کارونو او د ښوونې او روزنې په برخه کې تجربې ته اړتیا لري (۲).⁷

6: <https://www.nunn.asia/7977> /د-ښوونې-او-روزنې-ارزښت/

7: <https://www.nunn.asia/7977> /د-ښوونې-او-روزنې-ارزښت/

لومړې جز: د زده کړې پړاوونه

که څه هم د هر ډول مهارت، پوهې او لنډه دا چې د زدکړې زدکړه په بېلابېلو پړاوونو کې تر سره کېدای شي خو موږ دلته د درس د زده کړې په پړاوونو باندې غږېږو او هغه په څلورو پړاوونو ویشو: - ادراک او پېژندل - پوهه او تحديد - حفظ او یادول - تکرار او بیا راگرځول (مراجعه)

لومړې پراگراف: ادراک او پېژندل

که څه هم حسې ادراک او پوهه د معرفت او پېژندنې بنسټ جوړوي او ټول معلومات د حواسو له لارې ترلاسه کېږي، خو ټول انسانان په دې کې سره برابر نه دي او د شیانو په معرفت او ادراک کې یو له بله سره ځینې توپيرونه لري. ځینې معلومات د سترگو له لارې، ځینې یې د غوږونو له لارې ترلاسه کوي او ځینې یې هم د پېژندنې له پاره له خپلو څو حواسونو څخه کار اخلي.

دویم پراگراف: پوهه او تحديد

کله چې یو زدکونکی په بشپړه توګه په یوه موضوع باندې پوه شي، دهغې په تحديد باندې پېل کوي، د هغې غټ غټ ټکي او عنوانونه سره جلا کوي او غواړي چې حافظې ته یې وسپاري. خو دیادولو وړ ده چې دا تحديد هغه وخت کېږي چې په یوه موضوع باندې په سمه توګه پوه شي او دهغې آسانه او روښانه ټکي په خپل ذهن کې راټول کړي.

دریم پراگراف: حفظ او یادول

د معلوماتو راټولول او په ذهن کې د هغې کښېنولو ته د حفظ عملیه وايي او دا هغه وخت بشپړ کېدای شي چې موږ په هغه معلوماتو چې راټولول یې غواړو په سمه توګه پوه شو. د یوې موضوع د حفظ کولو له پاره د درس په محتوا باندې ځان پوهونه، د توضیحي رسمونو او اشکالو ویستل، د ځانګړیو سوالونو شفاهي یا لیکلي ځوابونو لیکل، د کتاب یا اړونده موضوع ټولې برخې لوستل، د موضوع د ټولو برخو یو له بل سره تړل، اورول او په ذهن کې ځای پر ځای کول د پام وړ ټکي جوړوي.

خلورم پراگراف: بيا راگرخيدل

له تکرار يا بيا راگرخولو خخه موخه داده ترخو يو زده کوونکی ټولو هغه شيانو ته چې تر اوسه يې زده کړی دي يو ځل بيا مراجعه وکړی او ور وگرځی چې دا په حقيقت کې د درس ويلو اصلی موخه گڼل کېږي.

دويم جز: په زدکړه باندي اغيزمن لاملونه

د يو شي زدکړه تر ډېره بريده د زدکړې تر شرايطو پورې هم اړيکه لري. بلوم چې د بنوونې او روزنې په برخه کې يو ستر عالم دی او دهغه ملگري دا خبره چې ځينې هغه کسان چې زدکړه کوی بڼه دي او ځينې بڼه نه دي، رد کوي خو دا چې ځينې يې په زر توگه او ځينې يې هم په پخه توگه زده کوي تر غور لاندې نيولې ده. بلوم دا نظر داسې بيانوی هغه څه چې يو کس په نړۍ کې زده کوی د نړۍ ټول خلک په هغه صورت کې چې مخکېنې او روان مناسب شرايط ورته برابر شي کولی شي زده يې کړي. که څه هم ډېر لاملونه په زدکړه باندي اغېزمن دی خو يو څو يې په لاندې ډول وړاندې کېږي.⁸

لومړې پراگراف: تيارۍ او چمتوالی

زده کړه په هغه صورت کې په ډېره بڼه توگه ترسره کېدای شي چې زدکوونکې له هر پلوه جسمي، عاطفي، عقلي او داسې نورو زدکړې ته بشپړه آمادگی ولري دبېلگې په توگه که يو ماشوم د ليکلو د زدکړې له پاره په گوتو کې لازمه وړتيا، او عضلاتو او اعصابو يې په کافي اندازه وده کړی وي نو کېدای شي چې په بڼه توگه زده کړه وکړلی شي او که نه نو زده کړه به ډېره ستونزمنه او ستومانه کوونکې وي. چمتوالی هم بېلابېل اړخونه لري کېدای شي يو کس د عقلي نظره چمتو وی، خو له عاطفي پلوه آماده نه وي نو ځکه زده کړه هغه وخت په بڼه توگه ترسره کېدای شي چې کس له ټولو پلونو خخه زدکړې ته چمتو وي.

دويم پراگراف: د زدکړې انگيزه او هدف

د زدکړې په بهير کې د انگېزو له ډلې خخه يو هم زدکړې ته د زده کوونکي خپله ميل او مينه وي. او دا کار نوموړې هڅوی. بل دا چې په زدکړه کې هدف پروت وي او له زدکړې خخه هدف روښانه وي او هدف لرونکی زدکړې ته ډېره اغېزمنه، بڼه او غوره زده کړه وييلي شو.

8: ياد ، میراحمد ، (۱۳۹۳ ل) ، ښځه او تاريخ ، عبدالمجيد مومند خپرندويه ټولنه جلال اباد

دریم پراگراف: تیرتجارب

زدکړه د ودې په څېر له ماضی، اوس او راتلونکې سره تړلې ده او که څوک په راتلونکې کې زدکړه کوی نو اوسنی تجربه دهغې له پاره اساس ده یوکس هغه مهال واقعی مفهوم ترلاسه کولی شي چې دهغې په هکله مخکې ترهغې نه هم څه تجربه ولري، نو ځکه د بڼې زدکړې له پاره ښوونکې ته د زدکونکې د تېرې مطالعه ډېره مرسته کولی شي.

څلورم پراگراف: د زدکړې چاپیریال او ځای

چاپیریال په زدکړه باندې ډېر اغېز لري مثلاً فزیکي چاپیریال لکه نور، هوا، د زدکړې وسایل او داسې نور. له ډار څخه پرته ډاډمن چاپیریال، په چاپیریال کې مینه او عاطفه او داسې نور.⁹

پنځم پراگراف: د ښوونکې د تدریس میتود

لکه څرنګه چې چاپیریال په زدکړه باندې اغېزې لری همدارنګه ښوونکې او دهغې د تدریس میتود هم د زدکړې په بهیر کې ډېر مهم شمېرل کېږي او ښوونکې ته لازمه ده تر څو زدکونکې زدکړې ته وهڅوی او راوکاږي. دیادولو وړ ده که چېرې ښوونکې غواړي چې زدکونکې یې کنجکاوه او په یوه موضوع کې څېړونکې راشي نو باید په خپله دغه صفتونه خپل کړي ښوونکې د زدکونکو د زدکړې له پاره دیوې بېلګې په توګه وي. ښوونکې ته لازمه ده تر څو د یو مفهوم په پوهولو کې له لازمي وړتیا او بېلابېلو لارو چارو او میتودونو څخه کار واخلي تر څو زدکړه په اغېزمنه توګه ترسره شي. د بېلګې په توګه جان دیویي په دې باور دی چې هر کله چې یو ښوونکې یو مفهوم غواړي وړاندې کړي نو د لومړي ځل له پاره باید د یو ماشوم په څېر چې څنګه دا شي زده کوی، فکر وکړي د ده په آند ماشوم ته دیو شي د زدکړې په خاطر باید ماضی ته ځیر شو چې انسانانو هغه په لومړېو کې څرنګه کشف او زده کړه چې ښه مثال یې د نیوټن په واسطه د ځمکې د جاذبې د قوې کشف یادولی شو چې دیوې منې د رالوېدو له لیدلو څخه یې د ځمکې د جاذبې قوه کشف کړه.¹⁰

9: طحان، مصطفی محمد، (۱۳۸۱ل) ښځه د دعوت په کاروان کې، پښتو ژباړه، حبیب الله وردګ، د چاپ ځای کرکز نشراتي ټولنه.

10: القرضاوي، دوکتور يوسف، (۱۳۷۷ل) په اسلامي ژوندانه کې د ښځې مرکزیت، لومړی چاپ، پښور.

شپږم پراگراف: د کل او جزاړیکه

یعنې ښوونکي ته لازمه ده تر څو لومړی درس په کلی او عمومي توګه تشریح او توضیح کاندې او بیا په جزیاتو باندې وغږېږي. وروسته له هغې څخه بیا د جز او کل ترمېنځ اړیکه واضحه او څرګنده کړي.

اووم پراگراف: تمرین او تکرار

همدارنگه تمرین او تکرار د زدکړې په بهیر کې ډېر رغنده رول لري، ځکه ډېر شمېر زدکړې د تکرار او تمرین په پایله کې رامېنځ ته کېدای شي او بس. لکه دیکه په سر لوبې یا موټر چلول او داسې نور. خو باید تمرین او تکرار په داسې چاپېریال او شرایطو کې وي چې مناسب وي، نه دا چې د زدکونکې د خستګۍ او زړه سوړوالی لامل وګرځي. له پورتنیو څرګندونو څخه څرګندېږي چې یوې اغېزمنې زدکړې ته د لاس رسۍ په موخه او په ځانګړې توګه د ښوونځي په چاپېریال کې د مناسبو شرایطو برابرول، د ښوونکي له خوا د اغېزمن او مناسب مېتود کارونه او زدکړې ته د زدکونکي چمتوالی او نور اړونده لاملونه د زدکړې په بهیر کې د پام وړ رول لوبوي. نو ځکه لازمه ده تر څو د هېواد ګران ښوونکي یوې اغېزمنې زدکړې ته د رسېدو په موخه د توان تر بریده د زدکونکو په روزلو او پاللو کې د هغې خیال وساتي تر څو وي چې د هېواد بچیان مو یوې ډاډمنې او هوسا راتلونکې ته د رسېدو په لاره کې د تل په شان ددوی له عالمانه لارښوونو څخه برخمن ووسي.

پنځم مطلب: داسلامي علماوو له نظره دعلم ډولونه

په اسلامي شریعت کې دحکم او اړتیا له نظره علم او زده کړه په مطلق ډول فرض نه ده، بلکې مختلف ډولونه لري چې داسلامي امت فقهاوو علم په لسو ډولونو باندې ویشلې دی چې په لاندې ډول تریح لاندې نيسو.

لومړې جز: فرض عین علم

دعقائدو علم، د فرض عباداتو، روزه، لمونځ، زکات، حج او ددغو عباداتو د احکامو فرایضو، واجباتو، سنتونو، مؤکد وي که غیر مؤکد وي، ددغو ارکانو او لوازمو زده کړه په نارینه

اوبنځه فرض دی ، اویه زده کړه کې سره مساوي اوبرابر دی ، امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احیاء علوم الدین کې دعلم النکاح زده کړه هم فرض عین گڼلې ده او ویلې یې دي پرنارینه اوبنځه دواړو باندې فرض دی چې په واده پورې اړوند مسائل لکه : مهر، نکاح، طلاق، رضاع، محرمات، حجاب، حقوق الزوجین، حقوق مصاهرة او نور هغه مسائل زده کړي چې په تدبیر منزل او ازدواجي ژوند پورې اړوند دی، خو دقرآنکریم او سنت په رڼا کې کورنۍ نظام جوړ کړی شي، دغه راز علم التجارة: د سوداګرۍ علم پرنارینه او بنځه دواړو باندې فرض دی ، دقرض ، سود، اجارې ، صنعت او اجرت او نور ګرد هغه شرعي مسائل زده کړی چې په سوداګرۍ پورې اړوند وي ، د طهارت دعلم زده کړه هم پردواړو فرض عین دی ، د نذر مسائل ، د قسمونو دکفارې ، دیت او نور هم پردواړو باندې داسې فرض دی لکه د زکات علم دحج ، صیام ، صلوة او عقیدې دعلومو زده کړه چې پردواړو باندې فرض ده .¹¹

دویم جز: فرض کفایه علم

فرض کفایه هغه علوم دی چې دخوکسانو په زده کړه یې دګرد امت مسئولیت رفع کېږي او هغه علوم په تجوید سره دقرآنکریم حفظ کول ، هغه نبوي احادیث حفظ کول چې شرعي احکام ورپکې بیان کړی شوی دی، د فقهې او اصول فقهې علوم، دعربي ژبې زده کړه او ادبي علوم، علم اعدادالجهاد، دطب علم زدهکړه او حیاکه (رختونه اوبدل) هم فرض کفایي علم دی ، نارینه او بنځه دواړه پکې مساوي دی، هریو یې زده کولی شي ، خو که دغه علوم یو هم زده نه کړي بیانو پرګردو مسلمانانو یې زده کړه فرض عین ګرځېږي.

دغه راز امام غزالي علم الموارث، علم الحساب ، علم السياسة ، علم الفلاحة د (کرهني علم) او علم الخیاطه هم فرض کفایي گڼلې دی.¹²

دریم جز: دتربیة الاولاد علم

دکور دتنظیم اوسمبالنت علم تدبیر المنزل د اولاد د روزنې ، دناموس او عرض (پت) دساتنې علم صرف دبنځې له پاره یې زده کړه واجب ده ، دنارینه له پاره لازمي نه ده بلکې مباح ده .

11: احمدزی، زاهدي، (۱۳۹۲ل) ، دملګرو ملتونو دبنځو دحقوقوقانون داسلام په تله ، امیرګور خپرندویه ټولنه. ۱۵۲ مخ .

12: احمدزی، زاهدي، (۱۳۹۲ل) ، دملګرو ملتونو دبنځو دحقوقوقانون داسلام په تله ، امیرګور خپرندویه ټولنه. ۱۵۲ مخ .

خلورم جز: دسياست علم

دنارینه له پاره اړین دی دښځې له پاره یې زده کړه فرض نه ده مگر که یې زده کړه وکړي ممنوع هم نه ده ، ځکه چې په ځینې سیاسي چارو کې یې گډو او برخه اخیستل روا دی لکه سیاسي پناه ورکول ، نیکه مشوره ورکول او داسې نور هغه هم په خپل کور کې دننه خپلو محارمو ته که اړتیا ورته پیدا شي .

پنځم جز: تعارضي علم الجهاد

د جهاد د علم زده کړه یوازې پرنارینه باندې فرض کفایي ده مگر دا د تعارضي جهاد حکم دی او دفاعي جهاد زده کړه پرنښځو باندې مباح ده چې له ځان څخه دفاع وکړي شي ، مگر فرضیت یې صرف دنارینه و له پاره ده هغه هم چې مسلمان ، بالغ او عاقل وي .

شپږم جز: دفاعي جهاد

د دفاعي جهاد د علم زده کړه پرنارینه او ښځې دواړو باندې لازمي گڼولې شوې ده او داپه هغه صورت کې ده چې کافران پر اسلامي هېواد یرغل وکړي او د نفیر عام حکم متحقق شي .

اووم جز: علم الانساب او علم التاريخ

دنسب پېژندلو ، تاریخ ، جغرافیه ، ساینس او نورو علومو زده کړه دنارینو له پاره مستحب او مستحسنه ده دښځو لپاره اړینه نه ده که یې وکړي ناوړه هم نه ده ځکه چې دالله تعالی په کائناتو کې تفکر اوله تیروامتونو څخه عبرت ترلاسه کول دواړو ته گټه لري ، خو په دې شرط ښځې ته مباح ده چې په تدبیر منزل او تربیة الاولاد کې یې خنډ نه واقع کېږي .

اتم جز: علم الاخلاق

داخلاقو د علم زده کړه د هرنارینه مسلمان او مسلمانې ښځې له پاره اړینه ده ترڅو ښه او بد اخلاق وپېژني او ترمنځ یې تفکیک وکولی شي ، ښه اخلاق خپل کړي اوله بدو اخلاقو څخه ځانونه وژغوري او په گله سره یوه فاضله او غوره ټولنه جوړه کړي.¹³

13:هماغه ماخذ، احمدزی، زاهدی، دملکرو ملتونو دښځو دحقوقوقانون داسلام په تله . ۱۵۵ مخ .

نهم جز: اکتسابي علوم

اکتسابي علوم دوه څانگې لري چې يوه يې په نارينه و پورې خاص کړی شوې ده او دوهمه څانگه يې دښځو لپاره خاص کړی شوې ده ، دبيلگې په توگه هرډول وسله جوړول ، کانونه کبندل ، کرهڼه ، موټرچلول، الوتکې ، پورته کول او دغه دواړه جوړول او داسې نور هغه فنون حربي وي که اقتصادي چې په کولو کې يې ډير زحمت او ستړياوي، دښځې له جسمي جوړښت او حجاب او عفت سره منافي وي دنارينه و له پاره مخصوص دی ، خرڅی کول، خياطي، غالی، ليمخي او گيلم جوړول، خولۍ جوړول، گلدوزي، جورابي او داسې نور، او هغه فنون چې دسړيو له پاره ذکر شول ، (مفتی به) قول دا دی چې دښځو له پاره يې زده کړه ناروا ده ځکه چې دفتنې ويره ده . بلکې په اوس وخت کې فتنه او اجتماعي فساد ور پکې ده ، دغه راز ټيلفون ، ټيلگراف ، ژورنالېزم، په راډيو او تلویزيون کې خبرونه خپرول هم د نارينوو له پاره مخصوص دی او ښځې ته روا نه دی ، او همدغه داسلام د معقول او فطري دين او داوسني پرمختللي جاهلې تعليمی نظام ترمنځ توپير دی.

لسم جز: ځينې نور مباح علوم

ځينې نور داسې علوم دی چې يوازې دنارينوو له پاره دی لکه علم الابحار، علم الاصطياد، عمل الرحالة ، دسياست علم ، علم السباحة يعنې د لامبوزني علم ، علم المواسم ، علم السيرة ، دغه علوم که څه هم دنارينه وو له پاره دي مگر دسيرة علم د دواړو له پاره ضروري ښودلی شوی دی، د موسمونو پېژندلو علم ، دلرغون پېژندلو علم او داسې نور دنارينوو له پاره ځانگړی کړی شوی دی.

يوولسم جز: حرام علوم

يوشمېر داسې علوم هم شته چې زده کړه يې دنارينه او ښځو دواړو له پاره شريعت حرامه گرځولې ده.¹⁴

14:هماغه ماخذ، احمدزی، زاهدي، دملکرو ملتونو دښځو دحقوقوقانون داسلام په تله . ۱۵۶ مخ .

لکه : د سحر او جادو زده کړه ، برابره خبره ده که عقیدوي سحر وي او که عملي سحر وي ، لس
واړه خانگې يې ناروا دي، دوهم علم الاصنام ، د بتانو جوړولو او عکاسي زده کړه چې مصورې
هم ورته ويلې کېږي ، علم الکهانة ، علم المنطق او فلسفې نور علوم ، علم الموسيقي ، علم
النجوم ، علم المناظره فقهاؤ مکروه گڼلی دی ، دا دی د علم اوزده کړې د اسلام د سپيڅلي دی ن
منصفانه حکم چې دنارینه او بنسټې د زده کړې په اړه يې ورکړی دی او په دې اړه د لويديځ
د جاهلې تعليمي نظام غندنه يې کړې ده .

دوهمه برخه : په اسلامي شريعت کې دتعليم حق

لومړې مبحث: په قرآن کریم کې دتعليم حق

علم ، پوهه ليک او زده کړه اندازه نلري او نه سرحدات او حدود لري او انسانان که نارينه وي او که ښځينه وي بايد تل پدې هڅه کې وي چې يو څه زده کړي او دنويو معلوماتو لارې چارې ولټوي او پيدا يې کړي ترڅو وکولای شي چې نوی معلومات په لاس راوړي.

همدارنگه علم معين او خاص وخت نلري، انسان د عمر په اوږدو کې په هروخت کې کولی شي چې علم زده کړي او د عمر ترپاي پورې پدې هڅه کې وي چې يو څه زده کړي.

د علم او زده کړې لپاره مناسب او غوره وخت د طفوليت او صغارت مرحله ده خو دا پدې مانا نه ده چې په نورو وختونو کې څوک علم نشي کولای بلکې غوره وختونه لري چې د صغارت له مرحلې څخه شروع کېږي او نهايت نلري.

علم محدوديت هم نلري خو په اوس مهال کې يو څه مرحلې او درجې ورته ځانگړې شوي دي لکه له ښوونځي څخه شروع تر دولسم ټولگي پورې او بيا لوړې زده کړې شروع کېږي لکه ليسانس ، ماسټري او ډاکټري .

انسان بايد د ژوند په هره مرحله کې هلې ځلې وکړي چې يو څه زده کړي او که څه يې زده وي مطالعه وکړي او نوي معلومات په لاس راوړي.

لومړې مطلب : قرآن کریم کې دتعليم حق

همدارنگه اسلام ښځي له تعليمه نه منع کوي؛ بلکې لادېري يې تشويقوي چې پخپله هم دين زده کړي او نور وته يې هم وروښيي. الله پاک فرمايي: **فاسئلو اهل الذکر ان کنتم لاتعلمون**. ژباړه : ځکه حضرت عائشه صديقه (رضي الله عنها) تر ټولو لويه عالمه وه. خوددې غم يې هم خوري چې څوک دي په عزت داغ ونه لگوي، څوک درته ضرر ونه رسوي، په ټولنه کې دي اعتبار زيانمن نشي اوته په يوه فتنه بدله نشي نوځکه ورته وايي چې که په پوره امن او اسلامي ماحول او طريقه دي سبق ويلاي شواي نوډاکتره شه ، انجينره شه ، معلمه شه اوداسي نور، او که دپورتنيو بلاوو خطرو بيا تاته تر بهر وټولو په کور کې اوسيدل غوره دي؛ ځکه چې بيادي ترگټه

تاوان ډيردي. الله پاک دوي ته د دې لپاره چې هم له فتنو خوندي وي او هم يې علم حاصل کړي وي ډيره ښه لاره په گوته کوي او فرمايي:

وَأَذْكُرَنَّ مَا يَنْتَلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا.¹⁵

ژباړه : او تاسو زده کوئ د الله هغه آيتونه او حکمت(علم) چې ستاسو په کورونو کې لوستل کېږي، بېشکه الله ډېر باريک بين او ښه خبرلرونکې دي). الاحزاب ۳۴ (په احکام القرآن ۲۱۷/۵ او مولانا شرف علي تھانوي د سئلونې کتاب ۱/۳۹۱ مخ کې ليکې چې په دې ایت کې ښخوته دا ورسوول دي چې علم دي په خپل کور کې زده کوي.

خو کافران او ددوي ملگري د تعليم په نوم ښځې له کور و راباسي، په سکولونو کې ځواني نجوني او هلکان يوځاي سره اچوي ، ددوي حيا او عزت ورختموي، دين او اخلاق يې ورتباکوي، د عزتمنو جامو پرځاي پتلون وراغوندي او داسي حالت جوړول غواړي چې ښځې اوسپري دي سره گډوي، مور، پلار، خور، ورور او نور دي نوي معلوم اولکه په ځنگله کې چې ځناور بې پردې گزري داسي دي مسلمانان هم سپک اوبې پردې وي.

همدارنگه زمونږ په ټولنه کې يو بل ظلم پرښځو باندې دادی چې دوي په مختلفو بهانو باندې د تعليم څخه محرومولې شي لهذا دا پرښځو باندې يو ظلم او دټولني د پرمختگ او اصلاح په وړاندې يو لويې خنډ او مانع دی ، بلکې ښځې دنارينه په شان مکلف دی چې دخپل دين او دنيا واجبات او ضروريات زده کړي او پرنارينه و باندې لازم دی چې ښځې او لورگانې او خویندې وغيره ته د ديني او اخلاقي مسئولیتونو په ورزده کولو کې خپل ټول کوشش او زيار وباسي ترڅو د کورنۍ څخه دناپوهۍ تياره له مينځه لاړه شي او دعلم او عرفان رڼا يې په کورنۍ کې خپره او دتفاهم او محبت او حق شناسي فضا قايم شي الله تعالی په دی باره کې داسې فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ . (٦).¹⁶

ژباړه : ای مؤمنانو تاسو خپل ځانونه او کورنۍ د اور (او دوزخ) څخه بچ کړئ چې خاشاک دهغې خلک او دگورگړو تيرې دي.

15: القرآن الکریم ، سورة الاحزاب ، ۳۴ نمبر آیات.

16: القرآن الکریم ، سورة التحريم ، ۶ نمبر آیات.

نو الله تعالى امر کړي دی چې خپلې بنځې او ځامن او لورگانې د اور د دوزخ څخه وساتئ او د دوې ساتنه داسې کپړي چې هغوی ته صحیح تعلیم او سالمه تربیه ورکړي شي.¹⁷

نو معلومه شوه چې د بنځو تعلیم او تربیه لکه دنارینه و په شان ضرور او لازم دی .

اوپه بل آیات کریمه کې الله تعالى داسې فرمایلي : ((وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ . (۲۱۴).¹⁸

ژباړه : ای پیغمبره خپل نږدې خپلوان د الله د عذاب څخه وویروه . نو دا نه کپړي مگر د صحیح تعلیم او سالمې تربیې له لارې.¹⁹

اوپه بل آیت کریمه کې الله تعالى داسې فرمایي : ((وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا . (۱۳۲).²⁰

ژباړه : ای پیغمبره خپلې کورنۍ ته په لمانځه باندې امر وکړئ او د مونځ په ادا کولو باندې صبر وکړه .

نود پورتنی مبارکو ایتونو څخه معلومه شوه چې بنځه حق لري چې هغې ته د پلار یا خاوند یا نورو خپلوانو په واسطه دیني او اخلاقي او اجتماعي بنوونه وشي او هغې ته لازم معلومات ورکړي شي.²¹

دویم مطلب: دا حدیثو له نظره د تعلیم حق

علم لکه څنگه چې په ټولو مسلمانانو نارینو او بنځینو باندې فرض دی همدارنگه ټول مسئولیت هم لري چې علم زده کړي او که چېرې انجونو ته له کوره بیرون شرایط برابر نه وي باید په کورونو کې له مور او پلار ، وروڼو او خویندو څخه زده کړې وکړي ترڅو خپله فریضه اداء کړي او بېسواده پاتې نشي ، رسول الله صلی الله علیه وسلم پدې هکله داسې فرمایلي دي:

حدیث شریف : (طلب العلم فریضة علی کل مسلم . (رواه ابن ماجه)

ترجمه : طلب د علم په هر مسلمان که نارینه وي او که بنځینه وي فرض دی . د دې حدیث شریف عبارت جمهور علماء کرامو داسې لیکلې دی:

17: همیم کاکړ ، الحافظ مولوي شایق احمد ، (۱۳۸۶ ل) ، د بنځو د حقوقو څخه دفاع په قرآن او سنت کې ، ۸۶ مخ .

18: هماغه ماخذ ، القران الکریم ، سورة الشعرا ۲۱۴ نمبر آیات .

19: هماغه ماخذ ، همیم کاکړ ، الحافظ مولوي شایق احمد ، د بنځو د حقوقو څخه دفاع په قرآن او سنت کې ، ۸۶ مخ .

20: پورتنی ماخذ ، سورة طه ، ۱۳۲ نمبر آیات .

21: هماغه ماخذ ، هماغه ماخذ ، همیم کاکړ ، الحافظ مولوي شایق احمد ، د بنځو د حقوقو څخه دفاع په قرآن او سنت کې ، ۸۶ مخ .

(طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة)

ترجمه : طلب د علم په هر نارينه مسلمان او په هرې بنځينه مسلمانې باندې فرض دی .
طلب د علم په هر مسلمان او مسلمانې فرض دی او هريو له دوی څخه مسئوليت لري چې علم او زده کړې وکړي او په سر کې له خپل دين څخه ځانونه خبر کړي .
له پورتنیو ټولو حديث شريف څخه څرگنده شوه چې د علم او زده کړې په باره کې مسئوليتونه په لاندې ډول سره بيانېږي .

لومړې جز : د علم په برخه کې فردي مسئوليت

هر فرد نارينه او بنځينه مسئوليت لري چې لوست او ليک زده کړي او په سر کې له خپل دين څخه ځانونه خبر کړي ، حرام او حلال وپيژني او په ټولنه کې ديوه نيک او صالح انسان په توگه ژوند وکړي او نور خلک هم علم او زده کړې ته راوبولي .

په قران کريم کې څومره مبارک اياتونه چې د علم او زده کړې په باره کې راغلي دي په هغو کې نارينه او بنځينه دواړه شامل دي او يو شان برابر او مساوي دي او دغه حق الله تعالی خپلو ټولو بنده گانو ته ورکړې دی او هيڅوک يې ورڅخه نشي اخستلای او هر هغه څوک چې په زامنو تعليم کوي او لورگانې له تعليم څخه محرومي گناه کوي او الله پاک به د قيامت په ورځ کې سخته پوښتنه ورڅخه وکړي . او په سختو مجازاتو سره به يې محکوم کړي .

تعليم او زده کړه دهر انسان نارينه او بنځينه دواړو مسلم او شرعي حق دی او هيڅوک نشي کولای چې له خپل شرعي حق څخه يې محروم کړي او هريو له دوی څخه حق لري چې خپلې ديني او دنياوي زده کړې وکړي او له خپل شرعي حق څخه گټه واخلي.²²

دويم جز : د تعليم په برخه کې د مور او پلار مسئوليت

مور او پلار مسئوليت لري چې دخپلو اولادونو د بدني او روغتيايي روزنې په څنگ کې دهغوئ علمي او روحي روزنه هم وکړي او پخپلو ټولو اولادونو زامنو او لوڼو باندې زده کړې وکړي او هغوئ علم ته متوجه کړي او لاندیني امور زده کړي .

22: پاچا ، سيدهاشم هاشمي ، (۱۳۹۲ ل) د بنځو حقوق د شريعت په رڼا کې ، دانش خپرندويه ټولنه ، ۴۹ - ۵۰ مخونه .

لومړی پراگراف: د سالمې عقیدې پېژندنه

مور او پلار مسئولیت لري چې خپل اولادونه زامن او لونه په شرعي او سالمې اسلامي عقیدې سره وروزي او له ټولو انحرافاتو او خرافاتو څخه یې وژغوري او په غوره توګه سره یې تربیه کړي ترڅو په ټولنه کې د نیکو انسانانو په توګه ژوند وکړي او دخپل دین ، هېواد او ولس خدمت وکړي.

دویم پراگراف: په غوره طریقي سره د عبادت ورزده کول

مور او پلار مسئولیت لري چې خپلو ټولو اولادونو نجونو او هلکانو ته په سالمې او صحیح طریقي سره عبادت ورزده کړي او په شرعي توګه ټول مسایل ورته یاد کړي ترڅو خپل عبادت په ښه شان سره اداء کړي او نیت یې خاص د الله تعالی لپاره وي او له ریاء څخه پاک او خالي وي.

دریم پراگراف: د عباداتو فضایل

مور او پلار مسئولیت لري چې خپلو ټولو اولادونو نارینه او ښځینو ته د عباداتو فضایل ورزده کړي اوله رزایلو څخه یې لرې کړي ، د ژغورنې لارې ورته په ګوته کړي اوله مهلکاتو څخه یې وژغوري اود هغوی ذهنونه روښانه کړي .

څلورم پراگراف: د حقوقو ورسېدل

مور او پلار مسئولیت لري چې خپلو اولادونو نارینو او ښځینو ټولو ته حقوق ورزده کړي ترڅو دخپل ځان ، کورنۍ ، مسلمانانو او ټولو انسانانو حقوق وپېژني او مراعت یې کړي او دهیچا حقوق غصب او تلف نکړي او په ټولنه کې نه یوازې دا چې د نیکو انسانانو په توګه ژوند وکړي بلکې د هر چا حق او حقوق پخپل حد او حدودو کې سرته ورسوي.²³

دریم جز: د دیني علماوو مسئولیت

د دین علماء کرام مسئولیت لري چې خلک پدې پوه کړي چې علم په ټولو خلکو نارینو او ښځینو باندې فرض دی او هریو له دوی څخه مسئولیت لري چې خپل فرض په غوره توګه سره اداء کړي.

23: هماغه ماخذ، پاچا، سیدهاشم هاشمي، د ښځو حقوق د شریعت په رڼا کې، ۵۰ - ۵۱ مخونه.

علماء کرام باید خلک علم او زده کړې ته تشویق کړي او پلرونه خپلو مسئولیتونو ته متوجه کړي چې پخپلو زمانو او لورگانو باندې زده کړې وکړي او یو هم بېسواده پاتې نشي.

علماء کرام باید خلک علم او زده کړې ته تشویق کړي او پدې یې پوه کړي چې علم فرض دی او په خپلو ټولو خطبو کې علم او زده کړې ته یوه برخه ورکړي ترڅو خلک علم ته مخه وکړي او په ځانگړي توگه انجونې چې له هلکانو څخه هم علم او زده کړې ته زیات ضرورت لري ترڅو په کورني ژوند کې دخپل خاوند او اولادونو حقوق په غوره توگه سره پرځای کړي.

لکه: د جمعې په ورځ، داخترانو په ورځو کې، په غونډو او مجلسونو او د جنازې، فاتحې په مراسمو کې.²⁴

څلورم جز: دتعلیم په برخه کې دولت مسئولیت

دولت د ملت په وړاندې ډیر مسئولیتونه لري چې یو له هغو مسئولیتونو څخه هم تعلیم او زده کړه دی چې دخپل ملت لپاره دتعلیم او تحصیل زمینه او اسانتیاوې برابره کړي. لکه د جوماتونو دخطیبانو په واسطه، د قومي او ولسي مشرانو، اخبارونو او مجلې، غږیزې او انځوریزې رسنۍ او قانون له لارو کولای شي چې نوموړي کارونه ترسره کړي.

پنځم جز: قانوني لارې چارې

دولت مسئولیت لري چې دخپل ولس لپاره داسې قوانین تصویب کړي چې دتعلیم لپاره یومعین حد وټاکي او ترهغه حده پورې په انجونو او هلکانو ټولو باندې تعلیم جبري کړي چې په نړۍ کې په بیلابیلو هېوادونو کې دغه کارمروج دي چې حداقل یې تر(۸) صنف پورې دي او حداکثر یې تر ۱۰ صنف پورې دي چې له دې حده پورې جبري دی اولدې وروسته اختیاري دي اوزیات خلک خپلې زده کړې په مخ بیایي او تر ټولو لوړو زده کړو پورې ځان رسوي او په خپله خوښه په یوه برخه کې تخصص ترلاسه کوي ترڅو د ولس لپاره خدمت وکړي.

په هېواد کې حکومت چې اکثرأ د ولس لخوا په مستقیمو او یا غیرمستقیمو رایو سره ټاکل کېږي باید دژوند په هره برخه کې دخپلو خلکو لپاره سهولتونه او اسانتیاوې برابري کړي او تل د ولس په خدمت کې وي او هیڅ ډول دریغ ونکړي او خپل ولس ته په غېږ کې ځای ورکړي.

24: هماغه ماخذ، پاچا، سیدهاشم هاشمي، دښځو حقوق دشریعت په رڼا کې، ۵۰-۵۱ مخ.

پدې کې شک او شبه نشته چې تعليم په بنځينو او نارينوو باندې يوشان فرض دی خو شرايط يې يوله بل سره توپير لري او دنارينوو لپاره سهوليتونه او اسانتياوې زياتې وي نظر بنځينوو ته نو په دې اساس سره دولت مسئوليت لري چې دانجونو لپاره دتعليم شرايط برابر کړي او دهغوئ لپاره بيل او ځانگړې مکتبونه او مدرسې جوړې کړي ترڅو هغوئ زده کړې وکړي.

همدارنگه دولت مسئوليت لري چې دبنځو لپاره دلور و زده کړو زمينه او اسانتياوې برابرې کړي ترڅو هغوئ له تحصيل څخه محرومي نشي او خپلې عالي زده کړې په ښه شان سره ترسره کړي او په دې لاره کې موانع بايد له منځه لاړې شي.

دبنځو دتعليم او تحصيل لپاره شريعت ځنې اصول او مقررات وضع کړي دي چې دولت يې بايد دهغوئ لپاره مساعد کړي ترڅو له تعليم او تحصيل څخه محرومي پاتې نشي.

لومړې پراگراف: ځانگړې مکتبونه

دولت مسئوليت لري چې دانجونو لپاره ځانگړې مکتبونه جوړ کړي ترڅو هغوئ له هلکانو څخه بيلې وي او تعليم بايد مختلط او گډ نه وي.

دويم پراگراف: شرعي حجاب

دولت مسئوليت لري چې دانجونو لپاره شرعي حجاب په رسمي توگه مقرر کړي او ديونفورم په شکل سره يې استعمال کړي او که ممکن وي دولت لخوا ورته تهيه او برابر شي ترڅو انجونو ته تکليف نه وي او دهغوئ په کورنيو باندې اقتصادي بوج نه وي.

دريم پراگراف: ځانگړې پوهنتونونه

دولت مسئوليت لري چې دبنځينو لپاره مستقل پوهنتونونه جوړ کړي او که چېرې داممکن نه وي نو بيا دې په صنفونو کې مشخص ځايونه ورته تعين کړي ترڅو بنځينه يوې خواته او نارينه بلې خواته کښي او ځايونه يې مشخص وي ځکه چې يو له بل سره گډه ناسته مشروعيت نلري.

څلورم پراگراف: په مسکن او مبيت کې بيلوالې

دانجونو ليليه او طعام خوري بايد له نارينوو څخه بيله وي ، په يوځای کې گډ او سيدل او په يوه ځای کې گډ طعام خوړل مشروعيت نلري او دولت مسئوليت لري چې دانجونو او سيدلو ځای او

د خوراک ځای له نارینو و څخه بیل کړي ترڅو هغوی په ډاډه زړه سره خپل تحصیل ته دوام ورکړي او خپل تخصص په لاس راوړي.

پنځم پراگراف: د امنیت ټینګول

دولت مسئولیت لري چې د ټول ولس لپاره امنیتي چارې برابرې کړي او په ځانګړې توګه د انجونو د بنوونځیو لپاره ځکه چې په هره ټولنه کې نیکان او بدان وجود لري ترڅو هغوی ته څوک ضرر او نقصان ونه رسوي.

شپږم پراگراف: د ترانسپورت وسایل

دولت مسئولیت لري چې د بنځینه محصلینو او استادانو لپاره د تګ راتګ وسایل برابر کړي ترڅو هغوی په پوره ډاډه او اطمینان سره خپل تحصیل ته دوام ورکړي او هم استادانې په سهولیت سره د تدریس لپاره لارې شي.

دولت مسئولیت لري چې د خپلو بنځینه هېوادوالو لپاره پورتنی اسانتیاوې برابرې کړي ترڅو په ټولنه کې هیڅوک له تعلیم او تحصیل څخه بې برخې او محروم پاتې نشي او نه د چالپاره بهانه پاتې شي چې زه خپله لور بنوونځي او یا پوهنتون ته نه لېږم ځکه چې اسانتیاوې برابرې نه دي. دولت باید د شریعت په رڼا کې د بنځو لپاره د تعلیم او تحصیل داسې زمینه برابره کړي چې خلک د تخویف پرځای تشویق شي او خپلې لورګانې د تعلیم او تحصیل لپاره په خپلې خوښې سره بنوونځیو او پوهنتونونو ته واستوي او زده کړې ورباندې وکړي ترڅو د ټولني په پرمختګ کې نارینه او بنځینه دواړه فعاله ونډه واخلي او هم خپل فرض پرځای او اداء کړي.²⁵

۱. جلیل القدر صحابي ابو سعید خدری رضی الله عنه روایت کوي چه (قال النساء للنبي صلی الله علیه وسلم غلبنا عليك الرجال فاجعل لنا يوما من نفسك فوعدهن يوما لقيهن فيه فوعظهن آمرهن))²⁶.

25: هماغه ماخذ، پاچا، سیدهاشم هاشمي، د بنځو حقوق د شریعت په رڼا کې، ۵۴ - ۵۷ مخ پورې.

26: (بخاري جلد ۱ صفحه ۲۰ کتاب العلم)

ترجمه : نارینه زمونږ په نسبت له تا څخه زیات وخت نیولی دی نو د ځان له طرفه یو ورځ مونږ ته وټاکي (د تعلیم لپاره) نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی سره یو ورځ وټاکله او ورته ورغی او هغوی ته یې نصیحت وکړلو او په بنو کارو باندې یې ورته امر وکړلو.²⁷

همدارنگه جلیل القدر صحابیه ام عطیه رضی الله عنه فرمایي « امرنا رسول الله صلی الله علیه وسلم ان نخرجهن فی الفطر والاضحی العواتق والحیض وذوات الخدور فاما الحیض فیهن فیعتزلن الصلاة ویشهدن الخیر ودعوة المسلمین».²⁸

ترجمه : رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته امر کړي دی چې پیغلې او حائضه او دستر او پردې والا بنځي د وړوکی او لوی اختر د لمانځه لپاره د کورونو څخه وباسو خو حائضه بنځي به لمونځ نه کوي البته د خیر او دعوت او تبلیغ په مجلس کې به گډون کوي.²⁹

او جلیل القدر صحابي عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما روایت کوي: « خرجت مع النبي صلی الله علیه وسلم یوم فطر او اضحی فصلی ثم خطب ثم اتی النساء فوعظهن وذكرهن وأمرهن بالصدقة»

ترجمه : زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د وړوکی یا لوی اختر په ورځ ووتم نو هغه د اختر لمونځ وکړلو او بیا یې خطبه وویلې او بیا د بنځو صفونو ته ورغی نو هغوی ته یې وعظ او نصیحت وکړلو.

او هغوی ته یې د صدقې امر وکړلو . او جلیل القدر محدث عبدالملک بن جریج د جلیل القدر تابعي عطاء رحمهما الله نه روایت کوي هغه فرمایي چې جلیل القدر صحابي جابر بن عبدالله رضی الله عنه داسې فرمایلي « قام النبي صلی الله علیه وسلم یوم الفطر فصلی فبدأ بالصلاة ثم خطب فلما فرغ نزل فاتی النساء فذكرهن قلت (القائل بن جریج) لعطاء اترى حقا على الامام ذلك یذكرهن قال انه لحق عليهم ومالهم لا یفعلون».³⁰

27: هماغه ماخذ، همیم کاکړ، الحافظ مولوي شایق احمد، د بنځو د حقوقو څخه دفاع په قرآن او سنت کې، ۸۷ مخ .

28: (رواه البخاری صفحه ۱۳۳ جلد ۱ و مسلم صفحه ۲۹۱ جلد ۱)

29: هماغه ماخذ، همیم کاکړ، الحافظ مولوي شایق احمد، د بنځو د حقوقو څخه دفاع په قرآن او سنت کې، ۸۷ مخ .

30: (رواه البخاری صفحه ۱۳۳ جلد ۱)

ترجمه: نبي عليه السلام د وړوکې اختر په ورځ اول يې داختر لمونځ اداء کړ بيا يې خطبه وويلې او چې کله دخطبې نه فارغ شو نو دمنبر نه کوز شو او دښځو صفونو ته ورغی او هغوی ته يې نصيحت وکړلو . ابن جريج فرمايلي دي چې ما دعطاء څخه پوښتنه وکړله چې آیا ستا په نزد په امام او مشر باندې لازم دی چې ښځو ته وعظ او نصيحت وکړي نو هغه په جواب کې وويلې چې هو پر امام دا کار لازم دی او څه وجه ده چې اوس خلکو دا کار پرېښي دی ؟ او په يو بل حديث شريف کې راغلي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم جليل القدر صحابيه شفاء رضي الله عنها ته وفرمايل : «الاتعلمين هذه (حفصة) رقية النملة كما علمتها الكتابة»³¹.

ترجمه : ای شفا ولې ته حفصی ته دتخرگونو د دانو دم نه ښائې لکه څرنګه چې هغې ته دې لیک ښودلی دی؟

ددغه حديث څخه معلوم شو چې دليک زده کړه لکه چې نارينه و ته ضرور دی همدارنګه زنانه و ته هم ضرور دی اولکه چې نارينه دعلم زده کړه کوي او دکتابونو تالیف او تصنیف له لارې خپل علم خپروي نو ښځې هم باید علم حاصل کړي/ او دتالیف او تصنیف له لارې خپل علم خپور کړي ترڅو خلک د دوي دعلم څخه استفاده وکړي او دغه کتابونه د دوي لپاره صدقه جاريه وګرځي.³² امام خطابي رحمه الله دشفاء رضي الله عنها دحديث په باره کې داسې فرمايي:

« فيه دليل على ان تعليم النساء الكتابة غير مكروه »³³.

ترجمه : دغه حديث شريف ددې لپاره دليل دی چې ښځو ته دليک زده کړه مکروه نه دی . خوبعضې خلک وايي چې ښځو ته روا نه دی چې لیک زده کړي او دليل کې يې دغه حديث شريف ذکر کوي چې «لاتعلموهن الكتابة»³⁴.

ترجمه : ښځو ته لیک مه ورزده کوی.

خو دغه خبره غلطه ده ادمنعې دغه حديث ثابت نه دی ځکه چې ددغه حديث په سند کې يو دروغجن او بل په دروغو متهم راويان دی او داسې حديث مردود وي.³⁵

31: (ابوداود صفحه ۵۴۲ مشکوة صفحه ۲۹۱)

32: هماغه ماخذ، مهميم کاکري، الحافظ مولوي شايق احمد، دښځو دحقوقو څخه دفاع په قرآن او سنت کې، ۸۹ مخ.

33: (مرفقات شرح مسکوة صفحه ۳۲۶ جلد ۸ حاشية ابوداود صفحه ۵۴۲)

34: (مرفقاته صفحه ۳۲۷ جلد ۸ تذکرة الموضوعات صفحه ۱۲۹)

35: (تذکرة الموضوعات صفحه ۱۲۹)

همدارنگه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: « ايما رجل كانت له جراية فادبها فاحسن تاديبها وعلمها فاحسن تعليمها ثم اعتقها فتزوجها فله أجران».³⁶

ژباړه: هريو سړی چې وينځه ولري او هغې ته بنائسته ادب او بنائسته تعليم ورکړي او بيا يې ازاده کړي او ځان ته يې په نکاح کړي نو دغه سړي ته دوه اجرونه دي. نو چې کله ديوې وينځې په تعليم او تربيه کې دومره ثواب دی نو ديوې اصیلې مسلمانې بنځې په تعليم او تربيه کې به ددې نه زيات ثواب او اجروي.

او ام المومنين عائشة رضي الله عنها فرمايي: « نعم النساء نساء الانصار لم يمنعهن الحياء ان يتفقهن في الدين».³⁷

ترجمه: د انصارو بنځې نيکې او بهترې بنځې دي ځکه چې هغوی د دين په پوهه کې شرم او حياء نه کوي.

او جليل القدر تابعي عروة بن الزبير رضي الله عنه فرمايي: « ما رأيت احدا أعلم بفقهِه ولا طب ولا شعر من عائشة».³⁸

ژباړه: ما داسې هيڅ يو کس نه دی ليدلې چې دعائشة رضي الله عنها څخه په فقه او طب، شعر کې ډير پوه وي. يعنې عائشة رضي الله عنها په علم فقه، طب او شعر کې هغه اوچتې مرتبې ته رسېدلې وه چې دهغې په زمانه کې څوک ورسره برابر نه وه. ددغه روايت څخه دا معلومه شوه چې بنځې کولای شي په علم کې اوچتو مرتبو ته ورسېږي او معلومه شوه چې بنځې کولای شي چې دطب دعلم زده کړه وکړي. او داهم معلومه شوه چې بنځه کولای شي داسې اشعار وليکې او خپور يې کړي چې ديانت او خوش اخلاقي او عفت ته دعوت کوي.

او جليل القدر صحابي ابو موسی رضي الله عنه فرمايي: « ما أشکل علينا أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث قط فسألنا عائشة الا وجدنا عندها منه علما».³⁹

36: (بخاري ج ۱ صفحه ۲۰ - ۳۶۴ باب تعليم الرجل امته واهله)

37: (بخاري صفحه ۲۴ جلد ۱)

38: (اسلامنا للسيد سابق صفحه ۲۱۶)

39: (ترمذي صفحه ۲۲۷ جلد ۲ مشکوة صفحه ۵۷۴)

ترجمه : چې کله هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم په صحابو و باندي د کومې خبرې پوهېدل
مشکله شوه نو مونږ به دعائشة رضي الله عنها څخه دهغې په باره کې پوښتنه و کړله نو دهغې سره
به دمساې په باره کې خامخا علم او پوهه وه او مساله به يې حل او روښانه کړه .

نوددغه حديث څخه معلومه شوه چې دنسځو څخه دنارینه و په زده کړه کې څه عیب نشته چې کله
د شريعت د حدودو و رعایت پکې وشي .

او امام ابن شهاب زهري رحمه الله فرمايي : « لوجمع علم الناس کلهم وامهات المؤمنین لکانت
عائشة أو سعهم علما » .⁴⁰

ژباړه : که د ټولو خلکو علم او د رسول الله صلى الله عليه وسلم دنورو بیبيانو علم یو ځای کړی
شي بیا هم دعائشة رضي الله عنها علم ددې ټولو څخه زیات دی .

او امام ذهبي رحمه الله فرمايي : « وما علمت من النساء من اتهمت ولا من ترکوها » .⁴¹

ترجمه : د حديث په نسځو راویانو کې ماته داسې نسځه معلومه نده چې د حديث په روایت کې په
دروغو متهمه شوې وي او یاد حديث علماوو دهغې حديث پرېښي وي .

ددې څخه معلومه شوه چې پخوا به دمسلمانانو نسځې د حديث په زده کړه او روایت کې څومره
کوشش او احتیاط کاوه خو اوس ډیرې مسلمانې نسځې قران هم نشي لوستلې .

او رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې کله صحابه کرامو ته وعظ او نصیحت کولو نو بیا به يې
هغوئ ته وويلې : « الا فلیبلغ الشاهد الغائب » .⁴²

ترجمه : خبردار حاضر خلک دې زما خبرې غیر حاضر و خلکو ته ورسوي . په دغه حديث کې دیته
اشاره ده چې نارینه دې زما خبرې زنانو ته ورسوي ځکه چې زنانه به زیاتره په خپلو کورونو کې
په خدمت کولو مشغولې وي .

40: (مستدرک الحاكم صفحه ۱۱ جلد ۴)

41: (میزان الاعتدال صفحه ۲ جلد ۱)

42: (بخاري صفحه ۲۱ جلد ۱)

او همدارنگه جليل القدر صحابي عرباض بن سارية رضي الله عنه روايت كوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې : « ان الرجل اذا سقى امرأته من الماء أجر قال فاتيتها فسقيتها وحدثها بما سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم » .⁴³

ژباړه : چې كله سړی خپلې ښځې ته دڅښاک اوبه ورکړي نو هغه ته ثواب ورکول کېږي. عرباض فرمايي چې ددغه حديث د اورېدو څخه وروسته زه دخپلې ښځې څنگ ته لاړم او هغې ته مې دڅښاک اوبه ورکړې اودرسول الله صلى الله عليه وسلم حديث مې ورته وويلې. ددغه حديث څخه معلومه شوه چې صحابه کرامو به كله ددين او ثواب کومه خبره درسول الله صلى الله عليه وسلم څخه واورېدله نو هغه به يې خپلو ښځو ته هم سمدستي وربښودل نو معلومه شوه چې صحابه کرامو به دښځو په تعليم او تربیې باندې زيات اهتمام کاوه .

ددغو ټولو احاديثو څخه دا معلومه شوه چې داسلام مقدس دين دښځو په تعليم باندې زيات اهتمام کړی دی خودښځو په تعليم کې دشرط دی چې دهغوې عفت او عزت ته کوم خطر متوجه نه وي او که دتعليم په لار کې دهغوې عفت او شرف ته کوم خطر متوجه وي بيا يې تعليم ضرور نه دی.⁴⁴

43: (رواه احمد الفتح الرباني صفحه ۲۳۳ جلد ۱۶)

44: هماغه ماخذ، هميم کاکړ، الحافظ مولوي شايق احمد، دښځو دحقوقو څخه دفاع په قرآن او سنت کې، ۸۷-۹۲ مخ پورې.

درېيمه برخه : په وضعي قوانينو کې دتعليم او تحصيل حق ته لنډه کتنه

لومړې مبحث: دافغانستان د (۱۳۰۶ ل) اساسي نظامنامه کې دتعليم او تحصيل حق

۱۴ ماده په لاندې ډول صراحت لري

د تدریس چارې بالکل آزادې دي. دمعارف له عمومي نصاب سره سم دافغانستان هریو تبعه عموماً په عمومي او خصوصي توگه، د تدریس لپاره مأذون او مجاز دي. مگر اجنبي اشخاص دهغو افرادو په استثناء چې دتعليم لپاره استخدامېږي، د افغانستان د مملکت په داخل کې دمکتبونو دافتتاح او ادارې اجازه نه لري.

تشریح او خپرنه

په دې ماده کې چې دافغانستان یوې تبعی ته، دمعارف دعمومي نصاب سره سم دمکتب دتأسیس حق ورکړ شوی دی او خارجیانو ته دا حق نه دی ورکړل شوی، دا د هېواد لپاره یو مفید او خیر اندیشانه حکم دی، مگر یو نوی ابتکار یا یو داسې نوی حق نه دی چې پخوا دی موجود نه وي. پخوا له دې هم دسواد او دعلم علاقمندانو خپله یادخپلو والدینو، خویشانو، دوستانو او آخوندانو له خوا په دیني او ادبي رشتو کې په عربي، دري او پښتو تدریس کېده. دتدریس د مخالفت لپاره کوم حکم موجود نه و، مگر دمستبدو حکمروایانو له ډاره اودا چې په پراخه توگه دعلم له زده کړې سره علاقه نه وه موجوده، په دې خصوصي حلقو کې انکشاف ونه کړ. کله چې اعلیحضرت داساسي نظامنامې د ۱۴ مادې له حکم سره سم خصوصي مکاتب تشویق کړل. دې مکاتبو کوم انکشاف ونه کړ حتی رسمي دولتي مکاتب چې هلته دتعليم ټول وسایل وړیا وو او حتی د تحصيل په لوړو صنفونو کې، ډوډۍ، کالی او جیب خرڅ هم ورکول کېده، بیا هم مکاتبو مطلوب انکشاف ونه کړ. ددې عدم انکشاف عمده علت له تحصيل سره دخلکو عدم علاقه اوله تحصيل سره د اجتماعي او اقتصادي شرایطو دعدمی علاقې علت د دوی عدم ضرورت کې نغښتې و. دجامعی قریب عموم اکثریت چې بزگران او کوچیان وو، دمکتب په تحصيل کې اجتماعي او اقتصادي گټه نه لیدله او حتی ددوی آنې اقتصادي گټو کې یې نقصان هم راووست. دکلي دلیک او لوست چارې دمسجد دملا په وسیله اجرا کېدې او دی وضعې ترډیرو کلونو ادامه لرله خو چې خلکو دمکتب اجتماعي او اقتصادي گټې په خپلو سترگو ولیدې، دا هغه

وخت و چې يوه ډله دمکتب فارغ التحصيلان په دولتي ماموریتونو وگمارل شول اودا امر د مکاتبو دانکشاف سبب شو، خصوصاً په هغو سیمو کې چې اقتصاد یې ضعیف و، خلکو دمکتب خواته زیاته هڅه وکړه.

په اروپا کې دتحصیل له انکشاف سره سم، تجارت، صنعت او تخنیک هم انکشاف وکړ او ډیر دتعلیم خاوندان یې جذب کړل، مگر زموږ په هېواد کې دی برخو کې کوم بدلون رانغی او ټول دتعلیم خاوندانو د دولت ماموریت ته مخه کړه او مکتب او تحصیلي مراجع یوازې د دولت دامورینو دتربیې مراکز شول. په ۱۳۴۹ هـ ش کال کې د مامورینو په قانون کې دشرایط زیات شول چې یوازې هغه څوک مامور کېدای شي چې د ۱۲ صنف (بکلوریا یا معادل د بکلوریا) تعلیم یا له هغه پورته تحصیل کړی وي. دثور انقلاب نظر خپلو انقلابي ابتکاراتو ته داحکم په اول کال کې مات کړ، مگر ډیر ژر خپلې اشتباه ته متوجه شول اوداحکم یې بیرته نافذ کړ.⁴⁵

۱۵ ماده په لاندې ډول صراحت لري

دافغانستان ټول مکاتب دحکومت تر نظارت او تفتیش لاندې دي. حکومت ټول هغه اسباب اوتدابیر چې دافغانستان ټولو اتباعو د ملیه او علیه تربیې لپاره داتحاد او انتظام پرسباق وي، په دقت به نظر کې نیسی، مگر تعلیمیه اصول چې داهل ذمه افرادو په مذهبي او اقتصادي امورو پورې اړه لري، نه اخلاډېري.⁴⁶

تشریح او څېړنه

داماده دحکومت له مفیدو تدابیرو څخه چې که چېرې خصوصي مکتبونه منځ ته راغلی وای پرهغو دحکومت تفتیش او نظارت یو ضروري امر گڼل کېده. داسې یو حکم پخوا له دې موجود نه و او عامه افکارو هم له هغه سره کوم مخالفت نه درلود. له همدې کبله دی حکم نه کوم شور او نه کوم عصیان مینځ ته راوړ.⁴⁷

45: بورکی، قانونپوه، داکتر محمدطاهر، (۱۳۹۸ ل)، دافغانستان لومړنی اساسي قانون ته یوه کتنه، راه پرچم نشرات، خپرندوی، ۴۰-۴۲ مخ پورې

46: رسمي جریده، عدلیه وزارت، دافغانستان د (۱۳۰۶ ل) کال اساسي نظامنامه، ۱۴، ۱۵ مادې.

47: هماغه ماخذ، بورکی، قانونپوه، داکتر محمدطاهر، دافغانستان لومړنی اساسي قانون ته یوه کتنه، ۴۳ مخ

دويم مبحث: دافغانستان (۱۳۴۳هـ ش) کال اساسي قانون کې دتعليم او تحصيل حق

۳۴ ماده په لاندې ډول صراحت لري

تعليم د افغانستان د ټولو وگړو حق دی او دافغانستان د دولت او اتباعو له خوا وړيا برابرېږي.⁴⁸

تشریح او څېړنه

د دولت هدف په دې برخه کې داسې مرحلې ته رسېدلې دي چې د افغانستان د ټولو وگړو لپاره پکې د قانون له حکمونو سره سم د ښوونې او روزنې مناسبې آسانتياوې راغونډې شي. دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د پوهنې د متوازن تعميم لپاره مؤثر پروگرام وضع او تطبيق کړي.

د ښوونې او روزنې لارښوونه او څارنه د دولت وظيفه ده ، ابتدایي تعليمات د ټولو ماشومانو لپاره ، په هغو ځايونو کې چې وسيلې يې د دولت له خوا برابرې شوې وي ، حتمي دي. د لوړو او عمومي تعليم د مؤسسو جوړولو او چلولو يوازې د دولت حق او وظيفه ده . له دې ساحې وراخوا د افغانستان اتباع حق لري چې اختصاصي او دليک لوست ، لپاره ښوونې جوړ کړي. د داسې ښوونځيو د جوړونې شرطونه ، تعليمي نصاب او پکې د زده کړې شرايط د قانون له خوا ښوول کېږي.

حکومت کولی شي خارجي اشخاصو ته ، د قانون له حکمونو سره سم ، د خصوصي ښوونځيو د جوړولو اجازه ورکړي. له داسې ښوونځيو يوازې خارجي اشخاص فايده اخيستلې شي.

د دې اساسي قانون دا ماده کوم نوی مطلب نه دی. اساسي نظامنامې په ۱۴ مه ماده او داساسي اصولنامې په ۲۱ مه ماده کې د تدريس د آزادۍ حق وکړ شوی دی. داساسي نظامنامې په ۸ مه ماده کې داساسي اصولنامې په ۲۰ مه ماده کې د اجباري تحصيل وظيفه د اتباعو په غاړه اېښودل شوې ده .

48: رسمي جريده ، عدليه وزارت ، دافغانستان د (۱۳۴۳ل) ، اساسي قانون ۳۴ ماده .

د ۱۳۴۳ هـ ش کال د اساسي قانون له ډيرو تجربو پوره گټه اخيستي . ابتدايي زده کړه يې په هغو سيمو کې چې دولت وسایل تهيه کړي حتمي گڼلي او د عالي او عمومي تعليم لپاره يې د مؤسساتو جوړولو د دولت انحصاري حق بللی دی او له دی ساحې وتلې د افغانستان اتباعو ته يې دا حق ورکړی دی چې اختصاصي او دلوست ليک بنوونځي تاسيس کړي .
دمکاتبو ترمينځ دهماهنگی په منظور دولت په دې برخه کې دوه وظيفې په غاړه اخيستي دي چې هغه : دتعليم او تربیي لاربنوونه او څارنه ده اوبل دا چې د داسې مکاتبو دتاسيس شرايط او دتعليمي نصاب مسایل ديو قانون په اساس تنظيموي.⁴⁹

دریم مبحث: دافغانستان د(۱۳۵۵ هـ ش) کال اساسي قانون کې دتعليم او تحصيل حق **نسمه ماده په لاندې ډول صراحت لري:**

دخلکو خدمت لپاره په اجباري توگه دلومړنيو بنوونو تامين او تعميم او د علمي او فني کادرونو دروزنې اوبشپرتيا په منظور په وړيا ډول دثانوي عمومي، مسلکې او عالي زده کړو پراختيا او پرمختيا.⁵⁰

تشریح او څېړنه

دا حکم باید دخلکو د حقوقو او وظيفو په برخه کې راغلی وای . په دریم اساسي قانون کې دامطلب په خپلو عملي او دامکان وړ ابعادو کې راغلی دی چې، پدې اساسي قانون کې د ابتدايي بنوونو تعميم ته اجباري بڼه ورکوي . دا اصطلاح موږ په لومړي اساسي قانون کې لیدلی شو . په عمل کې ولیدل شول چې دا اجباري کلمه يوه احساساتي او جذباتي څرگندونه ده او په اویاوو کلونو کې ابتدايي بنوونه په هېواد کې تعميم نشوه . نه يوازې دتعميم هڅې ددې سبب شوي چې خلک له بنوونځي کرکه اونفرت وکړي . کله چې د سپاه سالار محمد نادر خان د هېواد د نجات لپاره ، يا وروسته دا علي حضرت امان الله خان د سلطنت له رانسکورېدلو ، پکتيا ته راغی ، د پکتيا خلکو له سپه سالار څخه وغوښتل چې که دې د هېواد په نجات موفق شو

49: بورکی ، دوکتور محمد طاهر ، (۱۳۷۶ ل) ، دافغانستان دریم اساسي قانون ته يوه کتنه ، خپروونکی ، د آزاد افغانستان دليکوالو ټولنه ، ۹۲-۹۳ مخونه .

50: رسمي جريده ، لومړۍ گڼه ، دافغانستان د (۱۳۵۵ ل) ، اساسي قانون ، ۱۰ ماده .

دوی ته به وعده او قول ورکوي چې ښوونځي به نه ورته جوړوي . له دې اجباري توگې د ۱۳۴۲ کال اساسي قانون ، دريم اساسي قانون پوره گټه واخيستله اودامطلب يې داسې راوړ چې « ابتدایي تعليمات د ټولو ماشومانو لپاره ، په هغه ځایونو کې چې وسيله يې د دولت له خوا برابره شوې وي ، حتمی دی ، (دريم اساسي قانون په ۳۴ ماده دتعليم د حق په برخه کې ډیره ښه تنظيم شوې او پدې نیت جوړ شوې وه چې داحکم عملي شي مگر دخلورم اساسي قانون داحکم ، د نورو مادو په شان ، په احساساتي ډول جوړ شوې اودمنظور په توري فشار راوړل شوی دی ، لکه «دخلکو دخدمت لپاره به دعلمي ، فنی کادرونو د روزنې اوبشپرتيا په منظور چې د داسې منظورونو ښودلو ته په داسې يوه حق کې چې خلک يې په ټولني کې لري ، ضرورت نه ليدل کېږي .

خلورم مبحث : دافغانستان د(۱۳۸۲ هـ ش) کال داساسي قانون کې دتعليم حق

همدارنگه د افغانستان د ۱۳۸۲ کال اساسي قانون هم دتعليم او تحصيل حق ته قايل دی چې په لاندې ډول دنوموړي حق څخه يې يادونه کړې ده .

درې څلوېښتمه ماده

زده کړه د افغانستان د ټولو اتباعو حق دی چې د ليسانس تر درجي پوري وړيا د دولت له خوا تأمينيږي . دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د متوازن معارف د عامولو او د منځنيو اجباري زده کړو د تامين لپاره اغېزمن پروگرام طرح او تطبيق کړي او د مورنيو ژبو د تدريس لپاره په هغو سيمو کې چې پرې خبري کېږي لاره هواره کړي⁵¹ .

تشریح او څېړنه

د افرادو يو له اساسي حقوقو څخه چې پر دولت يې لري ، دزده کړي حق دی . دنن ورځي ځوان بايد معياري يا ستندرد او معاصر تحصيل وکړي او تر ابتدائيه پوري بايد دولت د کوچنيانو مور او پلار مجبور کړل شي چې په خپلو اولادونو زده کړه وکړي . يعنې تر ابتدائيه پوري ښوونځی اجباري دی . که څوک يې نه کوي بايد مؤيدات پر وضع کړي او تر ليسانس درجې پورې

51: رسمي جريده ، عدليه وزارت ، دافغانستان اساسي قانون ، (۱۳۸۲ل) کال ، ۴۳ ماده .

زده کړه وړيا ده. ښوونه او روزنه پر څو برخو ويشلې ده، د ښوونځي تر مخه او د ښوونځي په وخت کې. د افغانستان نظام عمومي او اختصاصي ښوونه او روزنه لري.

- عمومي ښوونه: چې عمومي ارزښتونه ولري. او پر دريو برخو ده، ابتدائيه، متوسطه او عالي.

- اختصاصي ښوونه: چې په مختلفو مسلکونو کې درس ورکول کېږي. په دا ټولو برخو کې بايد جنسيت مراعت شي.

او ټول ښوونځي بايد ښارونو ته را نه وستل شي. دولت مکلف دی چې، د وزارتونو او اړوندو ادارو له لارې خلکو ته د زده کړې زمينه برابره کړي⁵².

څلور څلوېښتمه ماده

دولت مکلف دی د ښځو د زده کړو د پراختيا او توازن د ايجاد په منظور، د کوچپانو د زده کړو د ښه والي او په هېواد کې د بې سوادۍ د له منځه وړلو لپاره اغېزمن پروگرامونه طرح او تطبيق کړي⁵³.

تشریح او څيړنه

دا د دولت دنده ده چې دښځو لپاره هم د زده کړې زمينه مساعده کړي او حقوق يې خوندي وي، هغه زمينه چې نارينو ته مساعده وي هغه ښځو ته هم مساعده کړي.

دا چې کوچپان همېشه له يوه ځای څخه بل ځای ته روان وي نو دولت بايد د دوی لپاره داسي پروگرامونه جوړ کړي چې دوی د زده کړې له نعمت څخه بې برخي نه شي. دا چې د سواد کچه په هېواد کې ټيټه ده نو دولت بايد داسي پروگرامونه طرح کړي چې خلکو ته د سواد اهميت ور په گوته کړي او بې سوادۍ له منځه يوسي⁵⁴.

52: هاشمي، محمدطاهر، (۱۳۸۹ ل)، حقوق اساسي و مؤسسات سياسي، انتشارات فرهنگ. ۸۸ مخ.

53: رسمي جريده، عدليه وزارت، دافغانستان اساسي قانون، (۱۳۸۲ ل) کال، ۴۴ ماده.

54: مدني، سيدجلال الدين، (۱۳۹۳ ل) داساسي حقوق کليات، مخ.

پنځه څلورېنځمه ماده

دولت د اسلام د سپېڅلي دين د حکمونو او ملي فرهنگ پر بنسټ اوله علمي اصولو سره سم، واحد تعليمي نصاب طرح او تطبيقوي او د بنوونځيو د ديني مضمونونو نصاب په افغانستان کې د شتو اسلامي مذهبونو پر بنسټ تدوينوي.⁵⁵

تشریح او څيړنه

بنوونيز يا تعليمي نصاب بايد دولت جوړ کړي، ځکه دولت پوهېږي چې په کومو ريشتو کې څومره افرادو ته ضرورت لري. او د پرمختگ لپاره څومره کسان پکار دي.

د نصاب منابع په افغانستان کې څو ډوله دي: د اسلام سپېڅلي دين، ملي کلتور او علمي منل شوي اصول. په نړيواله سطحه د بنوونې او روزنې سازمان يونيسکو ده، چې دغه اصول جوړوي. چې د يو هېواد ټولنيز نصاب ۷۵٪ بايد نړيوال قبول شوي اصول وي او ۲۵٪ بايد اعتقادي او ملي مسايل و اوسي. هر هېواد چې دغه مسايل تعقيب کړي ډيپلوم يې نړيوال ارزښت لري. زموږ تعليمي نصاب بايد دغه قبول شوي اصول تعقيب کړي چې فارغانو ته نړيوال ډيپلومونه ورکړي.⁵⁶

شپږ څلورېنځمه ماده

د لوړو، عمومي او اختصاصي زده کړو د مؤسسو جوړول او اداره کول، د دولت وظيفه ده. د افغانستان اتباع کولای شي د دولت په اجازه د لوړو، عمومي، اختصاصي او د سواد زده کړو موسسې جوړې کړي. دولت کولای شي بهرنيو کسانو ته هم د قانون له حکمونو سره سم د لوړو، عمومي او اختصاصي زده کړو د مؤسسو د جوړولو اجازه ورکړي.⁵⁷

55: رسمي جريده، عدليه وزارت، دافغانستان اساسي قانون، (۱۳۸۲ل) کال، ۴۵ ماده.

56: کوهستاني، محمدجعفر، (۱۳۹۱ل) اساسي عمومي حقوق، ۴۴ مخ

57: هماغه ماخذ، رسمي جريده، عدليه وزارت، دافغانستان اساسي قانون، (۱۳۸۲ل) کال، ۴۶ ماده.

تشریح او څیړنه

ټولې تحصیلي او تعلیمي ادارې باید دولت اداره کړي ، او د لوړو زدکړو د مؤسسو د قانون مطابق خصوصي افراد هم کولای شي تحصیلي مؤسسات ایجاد کړي. او عالی تعلیماتو شاملېدل باید د قانون په واسطه تطبیق شي.⁵⁸

اووه څلوېښتمه ماده

دولت د علم، فرهنگ، ادب او هنر د پرمختګ لپاره اغېزمن پروګرامونه طرح کوي. دولت د مؤلف، مخترع او کاشف حقوق تضمینوي او په ټولو برخو کې علمي څېړني هڅوي او ملاتړ يې کوي او د هغو له نتیجو څخه د اغېزمنې ګټې اخیستل د قانون له حکمونو سره سم عاموي.⁵⁹

تشریح او څیړنه

دولتونه مکلف دي چې خپل فرهنگ چې نړیوال دی، پرمختګ ورکړي او هر هېواد چې د یونسکو غړی وي د هغو فرهنگ او کلتور د نړیوال کلتور یوه برخه ده. چې باید ورته وده ورکړه شي.

- د معنوي ملکیتونو حقوق دوه ډوله دي: اقتصادي او غیر اقتصادي چې اقتصادي معنوي ملکیت د تجارت په حقوقو پورې اړه لري، چې دا جز په تجارتي فعالیتونو پورې اړه لري او غیر اقتصادي یعنی غیر مادي چې پکښې اختراع، کشف، تحقیق، تصنیف، او ژباړه شامله ده.
- ابداع: نوښت ته وايي چې تاثیر لري.
- کشف: چې زموږ په ساحه کې وجود لري او یو څوک یې په پېدا کولو کامیابه کېږي. کاشف هغه څوک دی چې دا کار یې کړی وي.

58: دانش ، سرور، (۱۳۸۹ ل) حقوق اساسي افغانستان

59: هماغه ماخذ، رسمي جریده ، عدلیه وزارت، د افغانستان اساسي قانون ، (۱۳۸۲ ل) کال ، ۴۷ ماده.

- تألیف: څوک چې یو مطبوع شی پیدا کوي. چې ترمخه وجود نلري او که ویې هم لري شکل یې تغیر وکړي. چې دا هم د مؤلف ملکیت دی.
- ژباړه یا ترجمه: د یو متن تغیر په بله ژبه.
- تصنیف: د یو هنری اثر منځته راوړل.

تحقیق: هغه علمي کړنو ته ویل کېږي چې په لټولو کې یو مطلوبه یا پټه نتیجه په لاس راوړي. تحقیق څو بخشه لري.

۱. مقدمه

۲. متن: څه کار سوی

۳. نتیجه: څنگه تطبیق کړو.

۴. وړاندیز (پیشنهاد).

دولت د ټولو داسې هڅو ملاتړ کوي چې له مخي یې علم، فرهنگ، ادب او نوري علمي کړني پرمختگ کوي⁶⁰.

اووم مبحث: د بنسټو د حقوقو غیر اسلامي قانون کې د تعلیم او تحصیل حق

نوموړې قانون په کال ۱۹۷۹ م کې د Convention on the elimination of discrimination against women cedaw په نوم یعنی د بنسټو سره د توپیري چلن دپاي ته رسولو جرگه کې جوړه کړه چې نوموړې جرگه گي. د بنسټو د حقوق په نوم قانون جوړ کړ چې دېر مادې اونهه شپېته (۶۹) بندونه لري چې ټول یې د اسلام دمقدس شریعت په خلاف دي چې په اوسنیو شرایطو کې په ټولو اسلامي هېوادونو کې هم نوموړې قانون عملي شوي دی همدارنگه په افغانستان کې هم نوموړې قانون په ۱۳۸۰ هـ ش کال کې د امریکا له صلیبې یرغل سره سم پلی کړی شوی دی. د نوموړي قانون د لسمه ماده په لاندې ډول صراحت لري:

60: پاچا، سید هاشمي هاشمي، (۱۳۹۲ ل)، د بنسټو حقونه د شرعیت په رڼا کې.

نسمه ماده په لاندې ډول صراحت لري

د نړۍ هر حکومت دې داسې هر ډول اقدامات وکړي چې دهغو په ذریعه د زده کړې او تعلیم په ډگر کې د بنځو په خلاف توپیري چلن پای ته ورسولی شي.

۱. اکتسابي زده کړې او دخپل حیثیت داوچتولو په خاطر مناسب منصب ته رسېدل، چې د همدغې موخې له پاره په کلیوالي سیمو کې د زده کړې په ترلاسه کولو کې له نارینو سره برابر مواقع باید ورکړای شي.

۲. په ازموینه، تدریسي پرسونل، بنوونځیو او لیسو کې تدریسي وسایل هم باید نارینه او بنځو ته یوشان او په مساویانه توګه میسر وي.

۳. په تعلیم ډگر کې د بنځې او نارینه ترمنځ د روایت پر اساس موجود توپیر د نصابي کتابونو په نظر ثاني، د تعلیمي مراکزو په پار د ودونو (پروګرامونو) کې او د نارینه او بنځو د ګډ (مخلوط) تعلیم په ذریعه باید هرو مرو هر ډول توپیرونه پای ته ورسولې شي.

۴. دنده، منصب او د هر ډول مرستو ترلاسه کولو زمینه نارینه او بنځو ته په یوشان او برابره توګه باید برابره شي.

۵. د انپرو (بې سواده) له پاره د زده کړې د کورسونو برابرول د نارینه او بنځو دواړو له پاره باید برابر چمتو کړی شي، خو د دواړو لپاره د تعلیمي تشه ډکه کړی شي.

۶. د بنځو د زده کړې د نیمګړې پرېښودو د شمېر زیاتېدو مخنیوي، د انجونو او بنځو د زده کړې د جاري ساتلو لپاره لازم تدابیر نیول د حکومت فریضه او ذمه واري ده.

۷. په لوبو او فزیکل تعلیم کې نارینه او بنځو ته په مساوی توګه زمینه برابرول او د اولاد د بندولو (تحدید نسل) په اړه بنځو ته پوهه ورکول او تخنیکي علم ترلاسه کول د نارینه او بنځو برابر حقوق دي.

شپږم مبحث: د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه کې د تعليم او تحصيل حق

همدارنگه د نړيوالو اسنادو له ډلې د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه هم په خپله شپږ ويستمه (۲۶) ماده کې د تعليم او تحصيل حق مني او په اړه يې وايي:

۱. هر څوک حق لري چې د ښوونې او روزنې څخه برخمن شي، ښوونه او روزنه بر سېره په لومړنيو او اساسي پړاوونو کې وړيا وي لومړني تعليمات بايد اجباري وي، حرفوي او تخنيکي زده کړې، عموميت ومومي لورې زده کړې بايد د برابر و شرايطو سره د ټولو پرمخ خلاصې وي او ټول استعداد او وړتيا په بنسټ له هغه څخه گټه پورته کړي.

۲. ښوونه او روزنه بايد د انساني شخصيت د بشپړ والي او بشري حقوقو او بنسټيزو ازاديو ته د درناوي د زياتوالي په لوري وهڅول شي، ښوونه او روزنه بايد ټولو ملتونو، توکمونو او ديني ډلو ترمنځ تفاهم، زغم او دوستي پياوړي کړي او د ملگرو ملتونو هڅې د سولې د پياوړتيا لپاره پرمخ بوزي.

۳. ميندې او پلرونه د خپلو ماشومانو د ښوونې او روزنې د ډول په غوره کولو کې د لومړيتوب حق لري. 61

اووم مبحث: داقتصادي، ټولنيزو او کلتوري حقوقو د نړيوال ميثاق کې د تعليم او تحصيل حق

د نورو قوانينو ترڅنگ داقتصادي، ټولنيزو او کلتوري حقونو د نړيوال ميثاق په ديارلسمه ماده (۱۳) کې هم ياد حق په رسميت پېژندل شوی دی او په اړه يې وايي:

۱. د دې ميثاق غړي هيوادونه د هر چا د زده کړې او زورنې حق په رسميت پېژني، د ښوونې او روزنې د هدف په اړه د غړو هيوادونو موافقه دا ده چې ښوونه او روزنه بايد انساني شخصيت د پوره ودې، او د هغې احساس او د بشر د حقونو او ازاديو درناوی کولو روحیه تقويه کړي...⁶²

د تعليم او تربیې په برخه کې هم ليدل کېږي چې د اسلام او نړيوالو اسنادو ترمنځ شباهتونه موجود دي او دواړه په دې حق ټينگار کوي.

61 د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، د ۱۹۴۸م کال د دسمبر د مياشتې د لسې نېټې د ملگرو ملتونو تصويب، ۲۶ مه ماده.

62 عبدالصبور مبارز، مخکينی مأخذ، ۴۱۱ مخ.

اتم مبحث: د بشر د حقوقو اسلامي اعلاميه کې د تعليم او تحصيل حق

۱۴۱۱ قمري د محرم ۱۲ مصوبه

د ۱۹۹۰ ميلادي د اگست ۱۵ او ۱۳۲۹ المریز کال د زمري ۱۵ نېټه په قاهره کې د اسلامي کنفرانس سازمان د بهرنیو چارو د وزیرانو غونډه.

نهمه ماده په لاندې ډول صراحت لري

الف) د علم زده کړه یوه فریضه ده او بنوونه په ټولني او دولت یو واجب امر دی پر دولت باندې لازمه ده چې د هغې لارې چارې او شرایط برابر کړي او هغه په داسې توگه تامین کړي چې د ټولني خیر او نېکگنه په کې وي او انسان ته موقع ورکړي چې د اسلام د دین او د هستي د حقایقو په اړه معرفت او پېژندگلوې ترلاسه کړي او هغه د بشریت د خیر او نېکگني لپاره وکاروي.

د اسلام د سپېڅلي دین د نظره د پوهې طلب د ټولني پر ټولو وگړو پرته د کومې استثنا څخه فرض دی، ټولني او دولت ته لازمه ده چې ټولو وگړو ته د زده کړې داسې شرایط او زمينې برابرې کړي چې د هغو په وسیله د ټولني اړتیاوې او اصلاح په هره برخه کې بشپړې کړای شي او د ټولني هر وگړي ته وخت ورکړي چې د هغې رڼا په ترڅ کې چې زده کړې کوي ترهرڅه ډېر د اسلام دین او د نړۍ د هستي د حقایقو په اړه بلدتیا حاصله کړي او خپله پوهه د بشریت په گټه وکاروي.

ب) د هر انسان حق دی چې بېلابېلې دستگاوې د کورنۍ، مدرسې او پوهنتون څخه رانیولې تر هغو نورو تبلیغاتي او نورو دستگاوو چې انسان په دیني او دنیايي روزنه کې کوښښ کوي د هغه د انډولیزې او بشپړې روزنې په اړه کې هڅې وکړي او کوښښ وکړي په هغه بڼه چې په خدای یې ایمان او د هغه حقونو او دندو ته یې درناوی پیدا شي د هغه د شخصیت روزنه وکړي. (ټولني پوهنیزې او روزنیزې مؤسسې، بنوونځي، پوهنتونونه او ډله ییزې رسنۍ او خپرونې لکه جریدې، ورځپاڼې، راډیو، تلویزیون کورنۍ او نور وسایلو په شمول دنده لري ترڅو د انسان په بنوونه، روزنه د پوهې د کچې په لوړتیا او د دیني او دنیوي موضوعاتو په لاره کې هڅه او هاند وکړي ترڅو د خدای په وړاندې د هغه پېژندگلوې لازياته او ایمان یې په خدای ټینگ شي او درناوی یې د هغوی د حقونو او دندو په وړاندې چې په غاړه یې لري زیات شي).⁶³

63: د بشر د حقوقو اسلامي اعلامیه، د ۱۹۹۰ میلادي د اگست ۱۵ او ۱۳۲۹ المریز کال د زمري ۱۵ نېټه، ۹ ماده.

نتیجه گیری

په نتیجه کې ویلای شوو دا چې اسلام مبارک دین کامل او شامل دین دی او د نورو دینونو سره یې یو توپیر هم همدا دی چې کامل او شامل دین دی د نورو ټولو حقوقو ترڅنګ یې د تعلیم حق هم انسانانو ته ورکړې دی که هغه نارینه وي او که ښځینه وي دا چې د ښځینو لپاره یې بیا شرایط هم ټاکلي دي چې باید ورته زمینه د تعلیم برابره شي چې باید د ښځو لپاره د نورو حقوقو څخه علاوه د تعلیم په برخه کې هم باید د اسلامي اصولو په نظر کې نیولو سره زمینه مساعده کړي ترڅو وکولای شي چې په ښه او ډاډه توګه خپل تعلیم ته ادامه ورکړي چې ترټولو یې بیا د ښځې لپاره د اسلامیاتو په برخه کې د تعلیم لومړې حق ورکړی دی ترڅو نورو ته د اسلام دعوت ورکونکی ښځې باید په اسلامي تعلیماتو باندې سمبال وي او همدارنګه په کور کې دخپلو اولادونو لومړنې روزنه باید په اسلامي اصولو سره ترسره کړي چې باید د هرڅه دمخه ورته د تعلیم په برخه کې اسلامي معلومات ورزده کړي ترڅو د ټولني لپاره په اسلامي اصولو برابر اولادونه وړاندې کړي چې اسلام او خپل هېواد ته خدمت وکړي. که هغه نارینه وي او که ښځینه...

لکه په قرآن کریم کې الله تعالی فرمایلي دي :

وَأَذَكُرْنَ مَا يُبْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا.⁶⁴

ژباړه : او تاسو زده کوئ د الله هغه ایتونه او حکمت (علم) چې ستاسو په کورونو کې لوستل کېږي، بېشکه الله ډېر باریک بین او ښه خبرلرونکی دي .

همدارنګه حدیث شریف دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم پدې هکله داسې فرمایلي دي:

(طلب العلم فريضة على كل مسلم . (رواه ابن ماجه)

ترجمه : طلب د علم په هر مسلمان که نارینه وي او که ښځینه وي فرض دی . ددې حدیث شریف عبارت جمهور علماء کرامو داسې لیکلې دی:

(طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة)

ترجمه : طلب د علم په هر نارینه مسلمان او په هرې ښځینه مسلمانې باندې فرض دی .

طلب د علم په هر مسلمان او مسلمانې فرض دی او هر یو له دوی څخه مسئولیت لري چې علم او زده کړې وکړي او په سر کې له خپل دین څخه ځانونه خبر کړي.

64: القرآن الكريم ، سورة الاحزاب ، ۳۴ نمبر آیات.

همدارنگه هغه ميرمنې چې نورو ته لارښوونه ، وعظ او تبليغ کوي هغه بايد عالمه او پوهه وي ترڅو نورو ميرمنو ته د شريعت په رڼا کې بلنه ورکړي او هغوی ته د قرآن کریم او احاديثو شريفو په رڼا کې معلومات ورکړي او نيکولارو ته يې تشويق کړي اوله ناوړه کارونو څخه يې منع کړي. عالماني ميرمنې د بلنې په برخه کې له نورو څخه ښې پوهېږي او کولای شي چې پدې لاره کې کامياب قدمونه اوچت کړي او خپله ټولنه په معنوي لحاظ سره هم د ترقي لور مقام ته ورسوي. همدارنگه ښځه د يوې ميرمنې او مور په توگه د يوې لور او خور په توگه او په ټولنه کې د يوه فرد په توگه مسئوليت لري چې علم او زده کړې وکړي او دا د دوي شرعي او قانوني حق ده ترڅو دخپل ځان کورنۍ او ټولني لپاره د خدمت وړ وگرځي او په دې لاره کې کوتلې گامونه اوچت کړي.

علم چې الله پاک په نارينو او ښځينو دواړو باندې فرض کړي او مسئوليت لري چې علم زده کړي او خپل اولادونه په علم سره وروزي او په ټولنه کې د يوې عالمې ميرمنې په توگه ژوند وکړي او خلکو ته يې گټه ورسېږي.

ښځينه نه يوازې دا چې علم او زده کړه د دوي حق دی بلکې مسئوليت هم ده او بايد زده کړې وکړي ترڅو د علم په وړانگو سره خپله کورنۍ او ټولنه منوره کړي.

د دې ترڅنگ ښځينه په ښوونه او روزنه کې مهم رول لوبولای شي ، لکه څنگه چې حقوق لري ، مسئوليتونه هم لري چې په سر کې يې بايد له خپل ځان څخه پيل کړي خپل اولادونه وروزي زده کړې ورباندې وکړي او په ټولنه کې نور خلک د اولادونو د ښوونې او روزنې لپاره وهڅوي چې په خپلو اولادونو باندې زده کړې وکړي او تشويق يې کړي چې خپل اولادونه ښوونځيو او مدرسو ته د زده کړو لپاره واستوي چې زده کړې وکړي او خپله ټولنه په علم سره روښانه او ودانه کړي.

په ښوونه او روزنه کې له نارينو څخه د ښځينو رول مهم دي ځکه چې ښځې د ماشومانو په خوې او عدت باندې له نارينو څخه ښه پوهېږي ځکه چې زياتې ميندې وي او که چېرې ميندې هم نوي په کورنۍ کې د خپلې مور کړنې په ياد لري او له ماشومانو سره په غوره او نيکې طريقې سره په مخ ځي او هغوی په ښه شان سره پوهوي او هم يې تشويق کوي.

تجربې ثابتې کړي چې ښځينه ښوونکې له نارينو څخه ډيرې کاميابي وي غټه حوصله لري او په غوره اسلوب سره له شاگردانو سره په مخ ځي او تشويقي جنبه يې زياته وي او ماشومان بدون له تهديد څخه هڅوي چې ښوونځي او مدرسې ته په شوق او مينې سره لاړ شي او خپلې زده کړې وکړي.

دا چې بنځینه دومره مهم رول په ټولنه کې د علم د زده کړې په برخه کې ددې څخه ډیر او دوه برابره نارینه هم مسئولیتونه لري چې باید په ټولنه مهم او مرکزي رول لوبوي ځکه چې د یوې ټولني د یو هېواد ټول سرنوشت د نارینو په لاس کې وي که چیرته په یوهېواد کې د نظام واکې د تعلیم یافته په لاس کې وي ، نو نوموړې هېواد به خورا پرمختللي او په ډیرو برخو کې به د نورې نړۍ څخه مخ پروراندې وي او که چیرته په نوموړي هېواد کې د نظام واک د بېسواده اشخاصو په لاس کې وي په دې کې هیڅ شک نشته چې نوموړې هېواد به د نورې نړۍ هېوادونو څخه خورا وروسته پاتې او په ډیرو برخو کې به مخ د نزول په طرف به روان وي .

همدارنگه ددې سره سره دنړۍ او زموږ د هېواد په وضعي قوانینو کې هم د تعلیم او تحصیل د حق څخه په خورا وضاحت او صراحت سره یادونه شوې ده که هغه نارینه وي لکه دافغانستان په لومړۍ اساسنامې په څوارلسمه او پنځلسمه ماده کې یادونه شوې ده چې دتدریس چارې بالکل آزادی دی. دمعارف له عمومي نصاب سره سم دافغانستان هریو تبعه عموماً په عمومي اوخصوصي توگه ، دتدریس لپاره مآذون اومجاز دی. مگر اجنبي اشخاص دهغو افرادو په استثناء چې دتعلیم لپاره استخدا مېرې، د افغانستان د مملکت په داخل کې دمکتبونو دافتتاح او ادارې اجازه نه لري.

پنځلمه ماده چې وایي دافغانستان ټول مکاتب دحکومت تر نظارت او تفتیش لاندې دي. حکومت ټول هغه اسباب اوتدابیر چې دافغانستان ټولو اتباعو د ملیه او علیه تربیې لپاره داتحاد او انتظام پرسیاق وي، په دقت به نظر کې نیسی ، مگر تعلیمیه اصول چې داهل ذمه افرادو په مذهبي او اقتصادی امورو پورې اړه لري، نه اخلا لېري.

ددې ترڅنګ د ۱۳۸۲ کال په اساسي قانون کې هم د درې څلوېښتمې مادې څخه تر اووه څلوېښتمې مادې پورې د تعلیم او تحصیل حق په اړه په پوره توگه وضاحت ورکړل شوې دی او د بشر حقوقونړیوالې اعلامیې شپږ ویشتې مادې هم چې درې بنده لري دتعلیم او تحصیل په برخه کې یادونه کړې ده .

اخځلیکونه

القرآن الکریم.

1. ابن سعدون، نای، (۱۳۷۹ ل)، حقوق زن از آغاز تا امروز، ترجمه گیتی خورسند، تهران، کویر.
2. احمدزی، زاهدی، (۱۳۹۲ ل)، دملگرو ملتونو دښځو د حقوقو قانون د اسلام په تله، امیرکروړ خپرندویه ټولنه. ۱۵۲ مخ.
3. اسدی، لیلاسادات، ۱۳۸۴ ل، زنان وقضاوت، فصلنامه ی شورای فرهنگی اجتماعی زنان، تهران، کتاب زنان، شماره ۲۸، تابستان.
4. امامی، اسدالله وصفایی، سیدحسین، (۱۳۷۰ ل) حقوق خانواده، تهران، سمت.
5. امامی، سیدحسن، (۱۳۷۳ ل) حقوق مدنی، تهران، کتابفروشی اسلامیة، چاپ چهاردهم.
6. آذربایجانی، مسعود، (۱۳۸۰ ل)، اشتغال زنان در جامعه، مجموعه مقالات هم اندیشی، ج ۲، قم، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، چاپ اول، پاییز.
7. آقاجانی، مهري، (۱۳۷۷ ل)، بررسی فقهی مسئله قضاوت زنان در حقوق اسلام، (آیا زنان حق قضاوت دارند)، حقوق و اجتماع، بی جا، بی نا، مهر و آبان، شماره ۱.
8. بابازاده، علی اکبر و سبحانی، (۱۳۷۸ ل) مسائل ازدواج و حقوق خانواده، تهران، بدر، چاپ چهارم.
9. بصیرت، مولوي عبدالولي، (۱۳۹۰ ل)، روزنیزه رساله، رسمي عرفي عدالت ته دښځو لاسرسی.
10. بیات، رقیه، (۱۳۸۴ ل)، اشتغال بانوان و حق مالکیت، زن روز، شماره ۲۰۲۴، بی جا، بی نا، دی ماه.
11. پاچا، سید هاشمی هاشمی، (۱۳۹۲ ل)، دښځو حقونه د شرعیت په رڼا کې، دانش، خپرندویه ټولنه.
12. ثاقب، نقیب الله او پوهیالی تسبیح الله تصمیم، (۱۳۹۳ ل) اساسی عمومی حقوق، یار خپرندویه ټولنه.
13. جعفری تبریزی، محمدتقی، (۱۳۷۰ ل)، تحقیق در دوام حقوق جهانی بشر از دیدگاه اسلام و غرب و تطبیق آن دو با یکدیگر، تهران، دفتر خدمات حقوقی بین المللی جمهوری اسلامی ایران.
14. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، (۱۳۷۶ ل) ترمینولوژی حقوق، تهران، کتابخانه گنج دانش، چاپ هشتم.

15. جلیلی ، محمدرضا، (۱۳۸۴ ل)، جایگاه زن در اسلام و یهودیت، تهران ، بی نا، چاپ دوم .
16. جوادی آملی ، عبدالله، (۱۳۷۲ ل)، زن در آئینه ی جلال و جمال، تهران ، رجا.
17. حکیم پور، محمد ، (۱۳۸۲ ل)، حقوق زن در کشاکش سنت و تجدد ، تهران ، نغمه نو اندیش ، چاپ اول.
18. خامنه ای ، سید محمد، (۱۳۶۸ ل)، حقوق زن ، تهران ، انتشارات تک .
19. دانش ، سرور، (۱۳۸۹ ل) حقوق اساسی افغانستان ، خپرندوی ابن سینا پوهنتون.
20. داودی، سعید، بررسی اجمالی ارزش و جایگاه زن در اقوام و ملل، نشریه مشکوه النور، تهران دانشگاه اما صادق (ع) ، ش ۱۳ ، بی تا.
21. داوودی ، سعید ، (۱۳۸۲ ل)، زنان و سه پریش اساسی ، قم ، مدرسه الامام علی بن ابیطالب، چاپ اول.
22. دوست حمدی، هادی، (۱۳۷۹ ل)، شخصیت زن از دیدگاه قرآن ، تهران ، مؤسسه انتشارات امیرکبیر ، چاپ سوم .
23. رسولی، قانونپوه محمد اشرف ، (۱۳۸۸ ل) ، تحلیل و نقد قانون اساسی ۱۳۸۲ افغانستان اول توک ، فریش پرس خپرندویه ټولنه.
24. زعفرانچی، لیلیاسادات، (۱۳۸۲ ل)، توصیه های CEDAW، اشتغال ، زنان ، استراتژی های نظام بین الملل، کتاب نقد، تهران، بی نا ، شماره ۲۹ زمستان.
25. شاکر، سید حبیب، (۱۳۸۹ ل)، دینخواهی سیاسی حقوق .
26. شرفی، حسین، (۱۳۷۸ ل) ، شهید مطهری و حقوق زن در اسلام، پژوهش های قرآنی، تهران، بی نا، شماره ۱۷ و ۱۸ بهار و تابستان.
27. صدر، حسن، (۱۳۵۶ ل)، حقوق زن در اسلام و اروپا، تهران، جاویدان ، چاپ ششم.
28. فرنچ مارلین، (۱۳۷۳ ل) ، جنگ علیه زنان، ترجمه توراندخت ، تمدن (مالکی) ، بی جا ، انتشارات علمی.
29. فرید، پوهنیار شهلا، (۱۳۸۹ ل) کورنی تاتریخوالی، روزنیزه رساله.
30. قربانی، زین العابدین، (۱۳۶۶ ل) ، اسلام و حقوق بشر، تهران ، انتشارات کتابخانه صدر.
31. کوهستانی ، محمد جعفر، (۱۳۹۱ ل) اساسی عمومی حقوق، مستقبل خپرندویه ټولنه .
32. لیکوالان، دارشاد، حج او اوقافویوشمېر جید علما، (۱۳۹۰ ل)، اسلام او کورنی، در بیم چاپ.
33. متین دفتر، احمد، (۱۳۴۸ ل)، حقوق بشر و حمایت بین المللی آن، تهران ، بی نا .

34. محمودی، عباسعلی، (۱۳۷۸ ل)، پژوهشی قرآنی، فقهی و حقوق درباره ی مرد وزن، تهران، مطهر.
35. مدنی، سید جلال الدین، (۱۳۹۳ ل) داساسی حقوق کلیات، دانش خپرندویه ټولنه.
36. نوری، یحیی، (۱۳۴۳ ل)، حقوق زن در اسلام و جهان، تهران، فراهانی، چاپ دوم.
37. هاشمی، سید اکرم، (۱۳۹۹ ل)، دافغانستان داساسی قانون پېژندنه اوتحلیل، یار خپرندویه ټولنه.
38. هاشمی، محمد طاهر، (۱۳۸۹ ل)، حقوق اساسی و مؤسسات سیاسی، انتشارات فرهنگ.
39. همیم کاکړ، الحافظ مولوي شایق احمد، (۱۳۸۶ ل)، دښخو دحقوقو څخه دفاع په قرآن او سنت کې، خپرندویه ټولنه، مدرسته تعلیم القرآن والسنة جلال اباد.
40. یاد، میر احمد، (۱۳۹۳ ل)، ښځه او تاریخ، عبدالمجید مومند خپرندویه ټولنه جلال اباد.
41. عدلیه وزارت، رسمی جریده، (۱۳۹۲ ل)، (۱۰۳) گڼه، دافغانستان د ۱۳۸۲ کال اساسی قانون، دولتي مطبعه.
42. الترمذی، محمد بن عیسی، (۱۴۳۹ هـ ق) سنن الترمذی، مکتبه المعارف، الرياض.
43. الخطیب، امام ولی الدین محمد بن عبد الله، (۱۳۹۰ ل)، مشکوة المصابیح، مکتبه سلطانيه، کویته پاکستان.
44. الدمشقي، الامام ابوزکریا یحیی بن شرف النووي، (۱۳۸۵ ل)، رياض الصالحين، مکتبه قاسمیه، کاسی روډ کویته.
45. اعظمی، ظهور الباری، تاج البخاری پښتو شرحه د صحیح البخاری، مکتبه تاج پښور.
46. القرضاوي، دوکتور يوسف، (۱۳۷۷ ل) په اسلامي ژوندانه کې دښځی مرکزیت، لومړی چاپ، پښور.
47. مدرس، مولانا حبيب الرحمن، صحیح مسلم مع مختصر شرح نووی (رح)، تاج کمپنی، کراچی.
48. ډاکټر محمد دین، تعلیم القرآن اسانه ټکي په ټکي اوروانه ترجمه، تاج کمپنی، کراچی.
49. طحان، مصطفى محمد، (۱۳۸۱ ل) ښځه د دعوت په کاروان کې، پښتو ژباړه، حبيب الله وردگ، د چاپ ځای کرکز نشراتي ټولنه.
50. مفتي، محمد شفيع، پښتو تفسير معارف القرآن، مکتبه راشد پاکستان اسلام اباد.

51. رواه احمد و النسايى و ابن ماجه و الحاكم والقضاعى فى مسنده مشكوة صفحه ٤٢١
حاشيه ٤ واورده الذهبى فى الكبائر و ذكره الساعاتى فى بلوغ الامانى شرح الفتح الربانى
جلد ١٤ صفحه ٥٨ الفتح الربانى ج ١٤ صفحه (٥٨) كشف الخفاء ج 1 ص ٣٣٥ .
52. رياض الصالحين صفحه (١٥٥) مشكوة صفحه (٤٢١) الادب المفرد جلد ١ صفحه (٤١) .
53. الفتح الربانى (ج ١٢ صفحه ٢٣٢) رياض الصالحين صفحه (١٥٢) .
54. مشكوة صفحه (٤٢١) الادب المفرد صفحه (٤١ جلد ١) .
55. مشكوة صفحه (٤٢٢) رياض الصالحين صفحه (١٥٥) .
56. الفتح الربانى (ج ١٤ ص ٢٢٩) مشكاه (ص ٤٠٠) .
57. مسلم صفحه (٤٣٤ جلد ١ ، بخارى صفحه (٧٨٧ جلد ٢) .
58. متفق عليه فتح الباري صفحه (٥٣٢ جلد ٤) كتاب البيوع و مسلم صفحه (٧٧٥ جلد ٢) .
59. بخارى صفحه (٥٧٤ جلد ٢) .
60. الفتح الربانى (جلد ١٢ صفحه ٢٢٣) .
61. رياض الصالحين صفحه (١٢٨) .
62. رواه الحاكم فى المستدرک والبيهقى فى السنن الكبرى .
63. صحيح مسلم صفحه (١٤٣ جلد ١) سنن ابي داود صفحه (٣٤) .
64. الفتح الربانى صفحه (٢١٤ جلد ١٢) .
65. صحيح مسلم صفحه (٢٥٥ جلد ٢ مشكوة صفحه ٤١٠) .
66. رواه الحاكم فى مستدرکه و ابو نعيم فى الحليه و البيهقى . كشف الخفاء (ج ١ ص ١٠٧) .

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**